

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХОДОЗНАВСТВА
Кафедра китайської філології

Дипломна робота з філології на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТОПОНІМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ
КИТАЙСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДАХ**

Студентки групи МПкит 52-18

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньо-професійної програми

Галузевий переклад: китайська мова, англійська
мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.065 Східні мови та літератури
(переклад включно)

Безрук Валерії Геннадіївни

Науковий керівник:

канд. філос. наук, доц. Беля В. В.

Допущена до захисту

«___» _____ 2019 року

Завідувач кафедри

(підпис) Любимова Ю. С.
(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТОПОНІМІВ ЯК ЧАСТИНИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	6
1.1. Топоніміка як етнокультурна складова картини світу	6
1.2. Топоніми як лексичні одиниці мови та їх функції	9
1.3. Проблема класифікації географічних назв як частини національної картини світу	19
1.4. Комплексний підхід до вивчення топонімії та методи дослідження топонімічного пласту лексики	32
Висновки до Розділу I	40
РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТОПОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ	43
2.1. Система прийомів перекладу топонімів в китайсько-українських перекладах	43
2.2. Аналіз топонімічного пласту лексики китайської мови як складової кияйської картини світу	45
2.3. Труднощі перекладу топонімічної лексики китайської мови	60
Висновки до Розділу II	63
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
АНОТАЦІЯ	79

ВСТУП

Власні назви становлять велику частину словникового складу будь-якої мови. Особливе місце в системі ономастики займає топонім. Топонім – це назва географічного об'єкту, яка має прямий зв'язок з місцем його знаходження. Цей термін має не тільки фізико-географічне значення, а й суспільний та історико-культурний зміст. Кожна етнічна група має лексичні одиниці для номінації географічних об'єктів. Така географічна назва має великий потенціал як національно-культурна спадщина. Позаяк існує взаємодія між різними націями та етносами, варто зазначити, що топонімічна лексика є інтернаціональною лексикою, яка потребує детального вивчення при перекладі іншою мовою.

Проблема перекладу топонімів посідає важливе місце у перекладознавстві. Особливості відтворення змісту топонімічної лексики є предметом уваги з боку сучасного перекладознавства, лінгвістики, історії тощо. Топоніми відіграють важливу роль у мовній картині світу, тому що містять відбиток минулого і сьогодення та мають змогу відтворити культурні цінності певного етносу. При перекладі з мови оригіналу топонім адаптується до системи мови перекладу за допомогою певних прийомів перекладу. Кожна його частина пронизана культурним та етнічним духом нації, яка є особливістю певного народу, і головним викликом при перекладі є необхідність не втратити цю особливість.

Метою даної роботи є дослідити особливості відтворення топоніміки як складової частини китайської картини світу в китайсько-українських перекладах.

Об'єкт дослідження – топоніміка як етнокультурна складова національної картини світу в китайсько-українських перекладах.

Предметом дослідження є лінгвосеміотичні особливості перекладу, труднощі та прийоми відтворення топонімів в китайсько-українських перекладах.

Мета дослідження реалізується через такі завдання:

1) дослідити топоніми як етнокультурну складову національної картини світу, функціонування топонімів та їх семантичні особливості як лексичних одиниць;

2) здійснити семантичний, морфологічний та етимологічний аналіз топонімів у китайсько-українських перекладах, встановити унікальні особливості їх форми та етимології;

3) встановити лінгвoseміотичні особливості перекладу та перекладознавчого аналізу етнокультурної топоніміки як складової китайської картини світу;

4) визначити прийоми перекладу топонімів та особливості їх відтворення в китайсько-українських перекладах, описати складнощі перекладу китайських власних назв українською мовою.

Теоретична база дослідження складається з робіт вчених, присвячених висвітленню загальних проблем топоніміки та вивченню окремих топонімічних систем, а саме: Суперанської О. В., Кондратьєвої Т. С., Ніконова В. А., Кубрякової О. С., Павильоніса Р. І., Подольської Н. В. та інших.

Актуальність даного дослідження полягає у недостатній кількості робіт та поверхневості вивчення чималого пласту топонімічної лексики у китайсько-українських перекладах. Водночас існує велика кількість проблем у перекладі топоніміки, які необхідно вирішити для подальшого прогресу сучасних лінгвістичних досліджень.

Методологія даної роботи спирається на описовий метод, який базується на зборі, обробці та аналізі інформації, зіставний метод, який використовується у співставленні топонімів китайської та української мов, структурний метод, який дозволяє провести морфологічний та етимологічний аналіз топоніміки, а також логічні процедури класифікації та аналізу отриманої інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі вперше проведений теоретичний аналіз топонімів через призму китайської

картини світу та здійснений семантичний, етимологічний та морфологічний аналіз топонімічного пласту китайської лексики, прийоми його перекладу з китайської мови на українську з визначенням труднощів перекладу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичний та практичний матеріал даної роботи може бути використаний при вивченні курсу з теорії перекладу з китайської мови та лінгвокраїнознавства.

Апробація результатів дослідження здійснена через оприлюднення результатів дослідження на міжнародній науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» з темою доповіді: «Топоніміка як етнокультурна складова китайської картини світу».

Структура дослідження: робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовується актуальність дослідження, формулюються мета та завдання, а також об'єкт і предмет дослідження.

Перший розділ присвячений теоретичним підходам до дослідження топонімів як частини мовної картини світу, також розглядається поняття «топонім», характерні риси та походження топонімів, класифікації топонімічного пласту лексики, а також основні підходи та методи у вивченні топонімії.

У другому розділі проводиться морфологічний, етимологічний та семантичний аналіз китайських географічних назв та їх переклад на українську мову, а також визначення способів та труднощів перекладу топоніміки з китайської мови на українську мову.

У висновку підбито підсумки виконання завдань, що були поставлені у вступі.

РОЗДІЛ I. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТОПОНІМІВ ЯК ЧАСТИНИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

1.1. Топоніміка як етнокультурна складова картини світу

Картина світу – фундаментальне поняття, що **являє** собою певним чином структуровану інформацію про об'єктивну дійсність у свідомості особистості і колективу, які розмовляють однією мовою. Необхідно зазначити, що картина світу присутня в свідомості мовної особистості, що відбиває строго структуровану систему отриманих протягом усього життя індивіда знань і уявлень [58, с. 212]. За своєю суттю картина світу – це система уявлень індивіда про реальність на інтуїтивному рівні. Можна виділити, описати або реконструювати картину світу **в** будь-якій соціопсихологічній одиниці – від нації чи етносу до будь-якої соціальної або професійної групи людей **чи** окремої особи.

Мовна картина світу є сукупністю різних мовних картин світу всередині однієї мови (мова фольклору, діалекту, лексика топонімічних систем, фразеологічна картина світу **та** ін.). **Як зауважує О. Д. Шмельов, «іноді** відмінності між різними мовними картинами світу всередині однієї мови є більшими, ніж наявні міжмовні відмінності» [72, с. 15].

Мовна картина світу – **це** історично сформована в повсякденній свідомості певного мовного колективу і відображена у мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності. **На думку О. В. Суперанської, «якщо** світ – це людина і середовище в їх взаємодії, то картина світу – результат переробки інформації про середовище і людину» [39, с. 156].

Досліджувати відображення власних назв у мовній картині світу варто з огляду на те, що мовна картина світу являє собою певним чином оформлену мову, яка, крім **низки** інших функцій, має функцію фіксації і зберігання всього комплексу знань і уявлень даної мовної спільноти про світ [48, с. 144]. Кожна мова формує свою мовну картину світу, вона являє собою предмет

колективної свідомості, зберігає, передає з покоління в покоління уявлення соціуму про навколишній світ і забезпечує спадкоємність мовного мислення носіїв цієї мови.

Імена, відображені в мовній картині світу, містять у собі узагальнений принцип подальшого розгортання прихованого в ньому смислового змісту, відображають мовну картину світу етнічних груп.

Один з яскравих проявів морально-етичних, етнічних цілей народу, особливий мовний знак – це власна назва, зокрема – топонім. У топонімічній назві проявляється національно-мовна специфіка етнолінгвістичної спільноти [19, с. 96]. Сукупність назв становить систему топоніміки того чи іншого регіону, який має яскраво виражену тенденцію до народно-етимологічних асоціацій.

Топонім, будучи знаком і кодом географічного простору, фіксує індивідуальні властивості ландшафту, слугує виразом найціннішого змісту, виявляючи властивості символу. При інтерпретації топоніма зберігається сенс, закладений в культурі народу, що надає назву. При цьому сенс зберігається як в самому топонімі, так і в свідомості носія культури [24, с. 1633].

За визначенням А. В. Соколової, «при вивченні мовної картини світу з культурологічної позиції особлива увага приділяється національній символіці, яка тісно пов'язана з конотаційною зоною мови», а конотація, у свою чергу, «містить інформацію про стійкі в даній національній традиції асоціації, що викликаються в колективній мовній свідомості об'єктами навколишнього світу» [48, с. 143]. Вчені відзначають, що топонімія виникла на стику трьох самостійних наук – географії, історії та мовознавства, так як географічні назви відображають історичні умови, мовні особливості народів і природні особливості територій. Водночас, як вважає О. В. Суперанська, «тільки лінгвісти можуть і повинні аналізувати всі типи географічних назв в їх зв'язку один з одним, з іншими власними назвами і з усією системою мови, в якій вони створюються і вживаються», позаяк «тільки лінгвістичними

методами можуть бути перевірені гіпотези щодо походження ряду географічних назв» [51, с. 3].

При вивченні топонімії в лінгвокультурному аспекті топологічна система розглядається як лексична система, в якій виявляються семантичні зв'язки топонімів як лексичних одиниць. Лексика в даному випадку буде являти собою не просто сукупність слів, а цілу систему взаємообумовлених і взаємопов'язаних елементів, що знаходяться на одному мовному рівні [27, с. 992].

Формування топонімічної картини світу є актуальним завданням сучасної лінгвістики, оскільки топонім має безумовну етнокультурну значимість і інтегративний статус, а топонімічна система в категоризації відображає історико-соціальні, мовні та етнокультурні особливості етносу. Топонім виступає ідентифікатором географічного об'єкта, при цьому «саме надання назви вміщує, в кінцевому рахунку, опис світу, а не тільки позначення всього суцього» [30, с. 327].

Географічні назви виступають як одиниці природної мови з семантикою культурного коду і виконують функції вербалізованих знаків культури, актуалізуючи в свідомості реципієнта асоціативні зв'язки культурно-історичного характеру. Відомо, що успішна міжкультурна і міжмовна комунікації припускають гармонійне засвоєння мовних закономірностей і необхідних фонових знань іншомовної культури, знання національно-культурних особливостей народу-носія мови.

Топоніми є важливою частиною культурно-філософського сприйняття життя будь-якого етносу, оскільки в них закріплюється суспільно-історичний досвід – загальнолюдський і національний, зберігається і транслюється культурна інформація. Власне топоніміку можна образно уявити як свого роду дзеркало людської історії. В цілому топоніми відіграють значну роль у формуванні когнітивної бази мовної особистості в процесі її становлення [59].

Отже, сукупність топонімів, які є хранителями культурної інформації, являє собою єдиний історико-культурний комплекс і становить топонімічну

картину світу. Також варто відзначити, що топонім як складова частина картини світу несе в собі етнокультурну значущість без якої неможливо повне вивчення історії та культурного багатства місцевості.

1.2. Топоніми як лексичні одиниці мови та їх функції

Кожен предмет, що оточує людство, має свою назву. Для географічних найменувань використовується термін «топонім». Топонім, будучи одночасно як терміном географічним, так і лінгвістичним, грає систематизуючу роль, виконуючи номінаційно-когнітивну функцію. Термін «топонім» утворений від двох грецьких слів: *topos* – «місце», «місцевість» і *onima* – «ім'я». Вперше термін «*toponymy*» вживається в англійській мові в 1876 році, а термін «*toponym*», вперше введений в 1899 році, вживається паралельно з уже існуючим «*place name*» [35].

Топоніміка є розділом ономастики, яка досліджує географічні назви, їх функціонування і значення. Топонім – це власне ім'я окремого географічного місця (населеного пункту, річки, угіддя та ін.). Н. В. Подольська **пропонує таке визначення цього поняття**: «топонім – власне ім'я природного об'єкта на Землі, а також об'єкта, створеного людиною на Землі, який чітко зафіксований в даному регіоні (місто, село, оброблена ділянка землі, територія як частина держави, комунікація та ін.)» [42, с. 127].

З ранніх етапів розвитку суспільства людина намагалася надавати назви місцям свого існування, навколишнім природним об'єктам. Географічні назви, які відносяться до класу власних назв, виникли з імен загальних на пізній стадії розвитку мови. Найдавніші мови, можливо, не мали власних імен. Їх роль в цих мовах грали імена загальні та словосполучення, які з плином часу ставали все більш стійкими. Але з огляду на те, що кількість словосполучень, які придатні для визначення географічних об'єктів, **була обмеженою**, ці словосполучення відокремилися в клас власних імен. Так відбувався процес топонімізації. Тому топоніми можуть бути і словами, і словосполученнями, і реченнями [6, с. 22].

Первісна людина не володіла великим словниковим запасом. Тому його можливості в процесі номінації були досить обмежені. Водою людина могла називати і річку, і море, і озеро, горою – і пагорб, і високий гірський хребет. Американський топоніміст Дж. Р. Стюарт відзначав, що «ще не було відкрито жодного племені, настільки примітивного, щоб воно не вживало імен – і для людей, і для місцевостей» [84, с. 15].

Поява географічної назви часто була пов'язана з конкретизацією загального поняття. Основна і головна причина появи топоніма – це необхідність його існування. Він став необхідним для людей у повсякденному спілкуванні з навколишньою дійсністю. Навіть у рамках відносно невеликої території знайомого простору стало складно обходитися без конкретного позначення тих чи інших об'єктів. Топонімізація зазвичай відбувається як результат прив'язки вихідного загального поняття до якоїсь конкретної адреси [6, с. 23].

Походження географічних назв, що виникли в певних історичних умовах, пов'язане з суспільним життям і мовами народів, які населяли і населяють певні місцевості. Зі зміною історичних умов, мов, народів, змінювалися їхні ареали і географічне середовище проживання людини, внаслідок чого не може бути однакової географічної номенклатури, яка створюється поступово, з різновікових і різномовних елементів, утворюючи багатопланове утворення [36, с. 26].

Різні вчені намагалися дослідити топоніміку як окрему науку про географічні назви, але кожен з них робив висновок про те, що топоніміка є частиною певної науки. Але намагаючись дати чітку відповідь, до якої науки належить топоніміка, вони заострили протиріччя між різними поглядами на це питання.

Г. Я. Рилук стверджує, що топоніми – це прояв світовідчуття людей, культури, побуту, звичаїв, їх повсякденного оточення, психологічного стану і спілкування [45, с. 7, 8]. Топоніми є продуктами соціального пізнання. Вони виникають в процесі освоєння об'єктивних явищ в географічному

середовищі і етномовному складі населення. Це пов'язано з потенційними можливостями, які вони несуть у вивчення соціосфери, міграційних процесів, класової структури суспільства, етнічного складу населення, навколишнього фізико-географічного середовища, питань історії мови, лексикології та лексикографії. У сучасну епоху жодна наука не може виникати і розвиватися незалежно від інших. Взаємопроникнення і взаємовплив різних наук – закономірний процес. На цій основі з'являються стикові науки. Серед них топоніміка – наука, що виникла і розвивається на стику географії, історії та мовознавства. Незважаючи на цей незаперечний факт, досі немає єдності думки про предмет цієї науки [62, с. 32].

На думку Г. Я. Рилюка, топоніміка належить до таких наук: лінгвістична – географічні назви, перш за все, є словами мови; географічна – топонім відноситься до географічних об'єктів, часто містить їх чітку характеристику, відображаючи природні особливості місцевості; історична – географічні назви виникають в певну історичну епоху, відображають соціальне життя людей, їх побут, трудові навички, історію розселення різних племен і народів, будучи своєрідними історичними пам'ятками [45, с. 10].

Таку думку підтримує вчений В. А. Жучкевич. Він зазначає, що топоніміка є допоміжною науковою дисципліною, що вивчає географічні назви [18, с. 7]. Він докладно розглядає її інтердисциплінарність як географічно-історико-лінгвістичної науки [18, с. 22-26]. На його думку, предметом вивчення топоніміки має бути, перш за все, топонімічний ландшафт, під яким він розуміє закономірно сформований на даній території комплекс назв річок, озер, угідь, форм рельєфу, поселень і т. ін. Топонімічний ландшафт – це словесне вираження географічного ландшафту [18, с. 41]. У середині топонімічного ландшафту він виділяє кілька закономірностей:

- 1) всередині самого географічного ландшафту;
- 2) між елементами географічного ландшафту і їх словесними позначеннями;

- 3) між загальними і одиничними географічними поняттями, які знаходять своє вираження в співвідношеннях апелятивів і власних імен;
- 4) у внутрішніх лексичних закономірностях;
- 5) між сучасними топонімічними ландшафтами і їх попередниками.

Топоніміка як стародавня наука своїм походженням зобов'язана географії. На думку А. М. Маракуєва, під топонімікою потрібно розуміти ту частину географії, яка займається питаннями виникнення й еволюції географічних назв (топонімів), яка вивчає їх форму, семантику, смислову сторону і синонімію, розробляє правила їх орфографії, правопису і орфоєпії (правильної вимови), а також прийоми їх зображення на карті існуючими системами письма і картографічними шрифтами [33, с. 30].

Топонім як географічна назва є продуктом географічної оболонки, **що, у** свою чергу, є географічним середовищем, тобто тією частиною, яка піддана господарському освоєнню. В результаті освоєння останньої, щоб відрізнити один об'єкт від іншого, людина дає йому ім'я (найменування). Якщо основа топоніміки – географія, то її **часова** обумовленість – історія, **тоді як** лінгвістика виступає **лексичним вираженням** першої і другої [62, с. 31].

Топоніми – результат вираження територіальності фізико-географічних, соціально-економічних і політичних чинників, які відзначають зв'язок «людина – територія», «людина – довкілля» [62, с. 31]. Територіальний аспект мотивування власних назв, на думку О. В. **Суперанської**, найяскравіше проявляється в топонімії, де на вибір назви впливають природні умови певної місцевості [53, с. 24].

Географічні назви, на думку Е. М. **Мурзаєва**, з'явилися в результаті осмислення процесу номінації, виходячи з ознак, що відображають історичні та географічні реалії [37, с. 3]. Такими є фізико-географічні умови, етномовні, соціально-економіко-політико-географічні процеси, суспільне життя, класовий склад населення.

М. Р. Багомедов зазначає, що питання про місце топоніміки в загальній системі наук до останнього часу є дискусійним. Одні вчені вважають її

міжгалузевою наукою, тобто наукою на стику географії, історії та мовознавства, другі – виділяють її як самостійну науку, треті – вважають лінгвістичною наукою. Він також вважає топоніміку лінгвістичною наукою [4, с. 8].

Говорячи про предмет топоніміки, В. А. Ніконов виділяє її як особливий розділ мовознавства, що перетинається з історією мови, діалектологією, етимологією, лексикологією та іншими розділами лінгвістики, пов'язаними з історією, географією, етнографією [38, с. 164]. Таку саму думку про предмет топоніміки та її зв'язок з лексикологією, історією, географією та етнографією має і А. Л. Хромов [63, с. 3].

За словами О. І. Попова, топоніміка входить до складу мовознавства, представляючи в кожній мові свій спеціальний розділ зі своїми принципами і інтересами, і може бути визнана, перш за все, лінгвістичною, мовознавчою наукою [43, с. 7-8].

Але, в той же час, О. І. Попов, торкаючись історичності (історичних основ) топоніміки говорить про те, що [43, с. 38]:

1) перш за все, необхідно вивчення сукупності історичних даних про племінний склад стародавнього населення досліджуваного краю, оскільки такі дані взагалі можуть бути умовними;

2) необхідно докладне дослідження всього документального матеріалу, що має багато древніх згадок про досліджувані місцевості, а також більш пізнього картографічного матеріалу;

3) необхідно вивчення найбільш поширених масових типів назв краю;

4) необхідно встановити відповідність змісту назви з її реаліями – природно-географічними характеристиками і т. ін.

Все це повинно входити до складу топонімічного дослідження, історичного в найширшому сенсі слова.

У своїх дослідженнях Ф. С. Ефендієв розглядає в цілому взаємовідношення етнічної свідомості та ономастики не тільки з точки зору вчення про географічні назви як історичного чинника. Він підкреслює, що

тільки розглядаючи цю проблему в історичному аспекті, можна виявити основні закономірності, які сприяють формуванню національної свідомості. Він також вважає, що характерною рисою етнічної свідомості є наявність цілої гама емоційно-забарвлених знань, викликаних певними умовами життя етносу. На думку Ефендієва, специфіка національного буття впливає на духовну діяльність людей, на культуру, на мову, в якій закріплюються всі поняття аж до власних назв, в тому числі й топонімів [75, с. 118-119].

Обмежуючись одними географічними і лінгвістичними методами дослідження топонімів, не можна отримати дані про етимологію топонімів. Як зауважує Ю. А. Карпенко, лінгвістичний етап етимологізування власних географічних назв слід визнавати лише першим, початковим, але аж ніяк не остаточним, кінцевим. За цим першим етапом повинен йти другий, на якому дослідник виходить до реального світу. Специфічним для топонімії світом реальності є, перш за все, географія. Якщо лінгвіст дає лише ґрунтовний аналіз того, як виник топонім, то географія часто може повідомити, чому він виник [22, с. 66].

Будучи складовою частиною лексики мови, топонімічні назви, як і особові імена людей, мають разом з тим ряд істотних відмінностей від усіх інших лексичних груп, що дозволяє говорити про певну автономність топонімічних назв всередині словникового складу мови. При вірному трактуванні вони стають унікальним сховищем найрізноманітніших відомостей. Дослідження топонімії певного регіону можуть дати інформацію як про його історичний розвиток, народи, які колись населяли цю територію, їх способи життя, основну діяльність, мови, які допомагали їм взаємодіяти один з одним, громадський і політичний лад того часу, так і про інші ключові факти [21].

Досліджуючи топонімічний пласт лексики, варто розглянути питання про значення, що містить у собі кожна географічна назва.

В. А. Ніконов виділив три рівні значень топонімів (це відношення не до самого об'єкту, а до його образу в свідомості), які розглядаються як джерело лінгвокультурологічної інформації:

1) Дотопонімічне (апелятивне, етимологічне) значення – це значення слова, від якого утворюється топонім. Водночас, більшість назв втрачають своє дотопонімічне значення, тому встановити його можна за допомогою спеціального лінгвістичного, етимологічного аналізу. Збереження дотопонімічного значення залежить від загальноживаності і зрозумілості в мові значення тих слів, що стали основами назви [38, с. 57].

2) Топонімічне (пряме географічне) значення, яке є головним і обов'язковим, має відношення до його зв'язку з об'єктом, коли географічна назва приймає на себе ознаки об'єкта, що позначається (не має нічого спільного з першим, оскільки лежить в іншому плані). У Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова – адресовказівний компонент [14, с. 161].

3) Відтопонімічне (посттопонімічне) значення – це асоціації, що пов'язуються з ознаками об'єкта, що позначається. Ці асоціації виникають у людини у зв'язку з назвою [38, с. 60]. При цьому відтопонімічні значення необмежені. У Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова цей рівень відповідає лексичному фону топоніма [14, 161].

За твердженням Г. Д. Томахіна, в процесі топонімізації апелятива або запозичення топоніма проявляється національно-культурна обумовленість номінації. Дотопонімічне значення, його етимологія, в тому числі й «народна», не завжди відповідає дійсності, входить в фонові знання носіїв мови. Топонімічне значення, крім вказівки на об'єкт, може містити відомості про об'єкт, добре відомі в даній національно-культурній спільності. Відтопонімічне значення є логічним продовженням того образу об'єкта, який є актуальним у масовій повсякденній свідомості носіїв мови, і яскравою демонстрацією соціальної детермінованості відтопонімічного словотворення [55, с. 84].

Однак О. В. Суперанська не згодна з класифікацією В. А. Ніконова, так як «дотопонімічне і відтопонімічне значення» можуть бути виявлені далеко не у кожного імені, і, отже, вони не повинні складати неодмінних компонентів ономастичної семантики, **внаслідок чого** їх не можна прийняти в якості класифікаторів. Крім того, автор відкидає твердження В. А. Ніконова, що дотопонімічне значення має бути одне, в той час як відтопонімічне значення **необмежене**. Також Суперанська вважає, що існує велика кількість багатозначних слів, і, «вирішуючи проблему «**дотопонімічного** значення» назви, дослідники в **низці** випадків доводять його до початкової лексеми, але рідко можуть з вірогідністю визначити її значення» [52, с. 264–265].

Н. І. Толстой вважає, що про семантику (значення) топоніма можна говорити тільки тоді, коли він зберігає живий зв'язок з апелятивною лексикою і коли слово є значимим. Інакше **кажучи**, топонім асемантичний і тільки вказує на об'єкт, нічого не позначаючи [54, с. 397]. Але, говорячи про значення, дослідники не повинні прирівнювати його до поняття **апелятиву**, так як воно не обмежується **ним**, навіть коли фонетично і морфологічно з ним збігається [52, с. 266].

Топонім як лексична одиниця може нести мінімум та максимум інформації. Топонім, називаючи географічний об'єкт, вказує, що даний об'єкт має саме це ім'я, а це і складає мінімальну інформацію. До максимальної інформації відносять діахронічний і функціональний типи інформації. Діахронічна інформація включає мовні дані, укладені в топонім, і може бути отримана лише **шляхом спеціального лінгвістичного дослідження**. Отже, це мовна приналежність слова або імені, від якої утворений топонім. До функціонального типу відноситься інформація, що стосується зв'язку географічних назв з об'єктом, дані про характер об'єкта, до якого відноситься топонім, комплекс відомостей про сам об'єкт. Остання являє собою найбільш індивідуальну і непостійну частину інформації, мінливу в залежності від зміни соціального статусу об'єкта, його ролі в житті людини і ставлення людини до об'єкта [42, с. 128].

Топонім являє собою одиницю мови, яка позначає конкретний географічний об'єкт, а географічний термін певного класу вживається для його позначення.

Географічні назви є частиною словникового складу мови, тому топонімічна лексика підпорядковується мовним закономірностям і має ряд характерних відмінностей від слів загальної лексики.

О. В. Суперанська виділяє наступні риси топонімів:

- 1) вторинність ономастичних номінацій;
- 2) індивідуальність кожного акту номінації;
- 3) особливо тісний зв'язок імені з названим об'єктом;
- 4) відсутність безпосереднього зв'язку імені з поняттям (здійснюється через поняття так званого об'єкта);
- 5) відсутність зв'язку смислових компонентів імені зі смисловою лінією тексту, в якій вона вживається;
- 6) підвищений зв'язок імені з культурно-історичною основою, на якому воно виникло [51, с. 164].

Географічні назви є відображенням специфіки названого об'єкта, імені людини або її діяльності. Згодом мотивування найменування об'єкта стирається, забувається, топоніміка зберігає географічне значення – фіксування об'єктів на Землі. Таким чином, основна функція топонімів – це найменування об'єктів на певній території, тобто вони є конкретними адресами географічних об'єктів.

В. Д. Беленькая досліджуючи топоніми у складі лексики виділяє функції показника, показника + характеристики, показника + ідеологічної функції, показника + емоційної забарвленості [9, с. 20–21].

О. В. Суперанська, аналізуючи різні види топонімів, доходить висновку, що природною функцією будь-якого топоніма є виділення одиничного об'єкта з безлічі однотипних і **вказівка** на об'єкт, але, крім цього, у багатьох назвах простежуються додаткові значення, які пов'язані з характеристикою

об'єкта, ідеологією і емоційною забарвленістю імені. У будь-якого найменування є власна сигніфікація [51, с. 38].

Однак питання про значення топонімів ускладнюється тим, що різні плани їх значення можуть по-різному сприйматися. Досліджуючи топоніміку, В. А. Ніконов проводить диференціацію між трьома планами значення і трьома функціями значення топонімів:

- номінативна (адресна) функція, яка є обов'язковою (топонім, виділяючи і вказуючи об'єкт, дозволяє визначити місце його розташування);
- дескриптивна (описова) – додаткова функція, яка не є обов'язковою;
- ідеологічна (в широкому сенсі) функція, яка спирається на дотопонімічне або відтопонімічне значення топоніма [38, с. 99].

На думку Є. Л. Березович, головна функція топоніма – орієнтовна, оскільки топонімія прагне до відбиття в назві властивостей об'єктів або реально існуючих взаємовідносин їх з іншими об'єктами і з людиною, тобто прагне до вмотивованості і смислової наповненості. Завдяки прозорій семантиці топоніми підтримують орієнтувальні можливості [10, с. 76].

На думку М. В. Горбаневського, назва є свого роду соціальним знаком [16, с. 12]. Дійсно, будь-який топонім може розповісти про час, середовище, в яких він існує, так як власні назви чутливі до змін в суспільстві, є відображенням минулого чи сьогодення і мають історичне пояснення. Географічні назви стійкі, переживають епохи і пов'язують покоління, будучи пам'ятниками і джерелом цінної інформації для лінгвістів. Топоніми відображають світогляд людей, народів, що проживали на даній території. Таким чином, топонім також виконує важливу кумулятивну функцію.

Підсумовуючи, можна сказати, що топонім являє собою власну назву, що ідентифікує назву географічного об'єкта, який вміщує в себе інформацію про певну місцевість, є відображенням навколишнього світу та виконує номінативну та ідеологічну функції.

1.3. Проблема класифікації географічних назв як частини національної картини світу

Топонімічні класифікації **наразі** залишаються суперечливими **у** зв'язку з великою різноманітністю ономастичних явищ і їх різними параметрами. Однак саме класифікації систематизують назви, враховують різноманіття існуючого матеріалу і, відповідно, різні підходи до його вивчення. Вітчизняні та зарубіжні топонімісти до теперішнього часу не сформували єдиного підходу в систематизації топонімів, так як для цього необхідно враховувати дані не тільки мови, а й історії **та** географії.

О. В. Суперанська зазначає, що підхід до матеріалу, методи його вивчення і глибина охоплення будуть різними в залежності від приналежності назв до певних мов, територій, хронологічних відрізків, соціальних формацій і т. ін. **З огляду на** лінгвістичні та екстралінгвістичні характеристики імен, запропонований автором принцип класифікації ономастичного матеріалу є найбільш вичерпним. Він дозволяє здійснити кілька типів класифікації:

- 1) класифікація імен **у** зв'язку з названим об'єктом;
- 2) класифікація природно-виниклих і штучно-створених імен. Ця класифікація пов'язана з класифікацією імен за їх призначенням і з дихотомією «імена в офіційному і неофіційному вжитку»;
- 3) класифікація по лінії «мікро» – «макро»;
- 4) структурна класифікація;
- 5) хронологічна класифікація;
- 6) класифікація в зв'язку з мотивуванням імен і прилегла до неї етимологічна класифікація;
- 7) класифікація в зв'язку з обсягом закріплених в іменах понять;
- 8) класифікація в зв'язку з дихотомією «мова» – «вимова»;
- 9) стилістична і естетична класифікації [51, с. 28].

Класифікація імен, що виникли природним шляхом і створені штучно, представлена у всіх категоріях ономастичної лексики. Вона тісно

переплітається з класифікацією імен за їх призначенням або функцією. До топонімів, що утворилися природним шляхом, відносяться обсерваційні або описові назви (Блакитна лагуна, Янцзи (长江 chángjiāng) дослівно «Довга ріка»), штучним шляхом – меліоративні назви (селище Райдужний, озеро Цзінбо (Цзінпоху) 镜泊湖 jìngbóhú), дослівно «Дзеркальне озеро») і меморіальні (黄骠 huáng huá – Хуан Хуа, національний герой Китаю).

Ця класифікація представлена двома групами топонімів: топоніми, що відображають природно-географічні характеристики Китаю і топоніми, що відображають духовну і матеріальну культуру народу [76, с. 33].

1. Топоніми, що відображають природно-географічні характеристики об'єктів:

1) Локалізація об'єкта за місцем розташування:

– географічні координати по сторонах світу: Хенань 河南 hénán – на південь від річки Хуанхе; Тайбей 台北 táiběi – місто на півночі Тайваню; Пекін 北京 běijīng – «північна столиця», провінція Гуансі 广西 guǎngxī – «просторий захід»; Гуандун 广东 guǎngdōng – «просторий схід»;

– численні географічні назви Китаю з компонентом 中 (zhōng), що означає «в центрі», «в середині», наприклад, повіт Суйчжун (绥中县 suízhōng xiàn) дослівно «Центр умиротворення»; міський округ 中山 zhōngshān в провінції Гуандун дослівно «Центральна гора»; даоський монастир Чжун Юе Мяо (中岳庙 zhōngyuè miào), в якому поклоняються Духу Суншаньської гори, дослівно «Монастир в центрі великої високої гори». Навіть назва країни китайською мовою звучить 中国 zhōngguó, що означає «серединна держава; держава, що в центрі».

– вказівка на місце розташування географічних об'єктів один щодо одного: Шанхай 上海 shànghǎi «над морем»; провінція Хунань 湖南 húnán дослівно «Провінція на південь від озера», розташована на південь від озера

Дунтінху 洞庭湖 *dòngtíng hú*; Хенань 河南 *hénán* «провінція південніше річки» розташована на південь від річки Хуанхе.

2) Описові топоніми, що містять кваліфікаційні характеристики об'єкта:

– однією з універсалий в китайській топоніміці є поєднання родового терміну з компонентом на позначення кольору: річка Хуанхе 黄河 *huánghé* дослівно «Жовта річка», де термін «річка» 河 *hé* поєднується з визначенням «жовтий» 黄 *huáng*);

– особливості рельєфу: Піндіншань 平顶山 *píngdǐngshān* «гора з плоскою вершиною»; місто Шеньчжень 深圳 *shēnzhèn* «глибока межа, глибокий рів»;

– зорові асоціації: Хулудао 葫芦岛 *húlu dǎo* «острова в формі гарбуза-горлянки»;

– ольфакторні асоціації: Гонконг 香港 *xiānggǎng* – «пахуча гавань».

3) Топоніми, що відображають духовну і матеріальну культуру народів:

– топоніми, пов'язані з релігією: Фошань 佛山 *fúshān* – гора Будди; гора Тяньшань (天山 *tiānshān*) дослівно «Небесні, божественні гори»;

– топоніми, пов'язані з міфологією: Яньшань 燕山 *yànshān*, дослівно «Гора ластівки». По горах Яньшань проходить східна ділянка Великої Китайської стіни. Безліч гнізд птахів, що приносять удачу, допомогли Пекіну до теперішнього часу зберегти другу назву – Яньцзін – «Столиця ластівок». В етномовній свідомості населення Піднебесної приліт ластівок збігається з весняними обрядами родючості в дні весняного рівнодення. Вважалося, що якщо ластівка звила під дахом гніздо, в будинку будуть панувати удача і процвітання [61, с. 50];

– топоніми, пов'язані з історичними подіями: Сіньцзян-Уйгурський автономний район, паралельна назва «нова межа», пов'язана з подіями XVIII століття: землі уйгурів були захоплені маньчжурами, внаслідок чого були встановлені нові кордони держави; назва провінції Фуцзянь є скороченням

від назв міст Фу (чжоу) і Цзянь (чжоу), де Фучжоу 福州 і Цзяньчжоу 建州 – центри однойменних округів (чжоу 州 zhōu), відомих ще з династії Тан.

– меліоративні назви: провінція Цзілінь 吉林省 jílínshěng, дослівно «Щасливий ліс». Скорочена назва провінції – Цзі 吉 «щастя, вдача»; озеро Цзінбо (Цзінпоху) 鏡泊湖 jìngbóhú, дослівно «Дзеркальне озеро».

– меморіальні топоніми: Хуанхуа 黃驛 huánghuá – міський повіт міського округу Цанчжоу провінції Хебей, названий на честь Хуан Хуа, героїчно загиблого в цих місцях в роки війни з Японією [64]. Чжуншань 中山 zhōngshān – міський округ в провінції Гуандун. У 1866 році в селі Цуйхен народився майбутній революціонер Сунь Ятсен (мав також псевдонім Сунь Чжуншань), якого називають «батьком сучасного Китаю». Після його смерті в пам'ять про нього в 1925 році повіт Сяншань був перейменований в Чжуншань [68].

Функціонально-семантична характеристика топонімів дозволяє простежити зміни в їх значенні, рівень впливу **на нього внутрішніх і зовнішніх чинників**, динаміку семантичної еволюції, що відбиває історичне минуле народу, його особливе бачення навколишнього світу, етнокультурну та художню логіку складу мислення носіїв мови [76, с. 34].

Структурні типи географічних назв слід розглядати відповідно до географічних об'єктів, до яких вони належать, оскільки різним об'єктам можуть бути властиві різні структурні типи назв. О. В. Суперанська, розглядаючи типи і структуру географічних назв, з одного боку, розглядає різні типи географічних назв стосовно тих об'єктів, яким вони надані, а з іншого – стосовно виділених типів географічних назв [50, с. 62]. Всю сукупність географічних назв, на її думку, можна умовно розділити на дві великі групи, пов'язані з природно-фізичною та політико-адміністративною географією.

Під структурою географічних назв в даному випадку розуміється їх окремий морфологічний і словотвірний склад, при чому мається на увазі не

історична морфологія, близька до поняття «етимологія», а морфологія сучасна, що виявляється в здатності слова змінюватися та поєднуватися з конкретними суфіксами і служити основою для певних типів словотворення. О. В. Суперанська пропонує класифікацію, по якій розглядаються окремо топоніми-іменники і топоніми-прикметники [50, с. 70].

Топоніми за структурою можуть бути однослівними і складеними. Однослівні в свою чергу представлені простими і складними одиницями, оформленими афіксальним способом і без афіксів, а складені – топонімами-словосполученнями і прийменниково-відмінковими конструкціями. Відповідно до цього поділу можна виділити п'ять структурних типів топонімів: 1) афіксальні топоніми, що мають у своїй структурі топонімічні афікси; 2) безафіксні топоніми, що не мають топонімічно-словотвірних формантів; 3) складні топоніми – створені з двох і більше основ; 4) словосполучення – топоніми, що складаються з двох або декількох слів; 5) прийменниково-відмінкові конструкції – топоніми, що складаються з іменників із прийменниками [65, с. 107].

Категорії топонімів розрізняють також і за величиною та важливістю географічних об'єктів. Макротопоніми – це назви збірних об'єктів. Встановлені вони, скоріше, не населенням, що проживає на цій території, а науковою таксономією у працях географів, на географічних, топографічних та адміністративних мапах тощо. Найчисленнішу групу топонімів, широко відому населенню і номенклатурно фіксовану в офіційних реєстрах, документах, на географічних і адміністративних мапах, становлять гідроніми, ороніми та ойконіми, і їх об'єднують у категорії мезотопонімів.

Назви найменших географічних об'єктів, які фіксуються переважно у пам'яті населення і дуже рідко трапляються в офіційних документах, є мікротопоніми. Це назви куточків у населених пунктах, традиційні народні назви вулиць, місцин в околицях сіл і селищ – угідь, урочищ, балок, ярів, лугов, бродів, перевозів, горбів, джерел, струмків, маленьких хуторів, присілків та ін. Зауважимо, що це найпотужніший, найбагатший пласт

топонімів, однак найменш захищений від забуття і втрат та найменш досліджений, – образно кажучи, майже цілком замулена байдужістю ділянка історії і культури українського народу [69, с. 9].

Отже, мікротопоніми дуже рухливі та мінливі, але, як правило, їх використання обмежене географічною областю поширення діалекту чи мови. Макротопоніми – це назви великих природних чи рукотворних географічних та соціально-адміністративних одиниць. Основні особливості цієї групи – стандартизація та стабільність, а також широта використання [83, с. 123].

Відповідно до принципів класифікації топонімів Чу Япін [77, с. 6], мікротопоніми є одним із шарів топонімів, зокрема:

1) повна назва (адреса: вулиця з номером) окремих будівель або житлових будинків у містах, іншими словами, «топоніми адресних табличок» або «топоніми номерів будівель», наприклад, Пекінський педагогічний університет розташований за адресою Xī sān huán lù 105 (西三环路 105), де назва вулиці з номером вважається мікротопонімом;

2) звичні, місцеві назви невеликих сільських районів поблизу сіл, буквально «назви невеликих земельних ділянок», наприклад: Трикутне поле (三角地 sānjiǎo dì), Східна височина (东高头 dōng gāo tóu), Поле на західному схилі (西坡地 xī pōdì);

3) місцеві назви невеликих півостровів і островів на річках, озерах чи морі;

4) назви невеликих територій, що входять до великих промислових зон або культурних парків;

5) велика кількість назв портів, портових доків або полів бою. Як підкреслюють дослідники – автори згаданої класифікації – мікротопоніми зазвичай відносять до об'єктів, що займають невелику територію, вони часто характеризуються обмеженою суспільною обізнаністю (відомі місцевим людям, працівникам конкретної установи). Однак дослідники зазначають, що частина розділених таким чином мікрофраз не відповідає вищезазначеним характеристикам, наприклад, адреса Пекінського університету (北京大学门

牌 bēijīng dàxué ménpái) відноситься до великої території і широко відома [79, с. 4].

В. А. Жучкевич пропонує класифікацію назв по етимології:

- 1) топоніми з яким смисловим значенням;
- 2) топоніми, що вимагають етимологічного аналізу для розкриття сенсу;
- 3) топоніми, зміст яких неможливо розшифрувати [18, с. 88].

Також у дослідженнях В. А. Жучкевича зазначений поділ всіх географічних назв на такі групи:

- 1) назви, корінні для даної мови, тобто з яким змістом;
- 2) назви, які походять з мови певного народу, але з часом змінені і навіть переосмислені;
- 3) назви, успадковані з іншої мови і пристосовані до фонетичних особливостей і норм правопису мови, **панівної** на конкретній території;
- 4) іншомовні назви;
- 5) гібридні назви, які відносяться до двох мов [18, с. 87].

Співвідношення перерахованих топонімів залежить, перш за все, від географічного положення, історичних умов і від типу населення даної території. Присутність іншомовних топонімів вказує на зміну народів в минулому або в сьогоденні.

За об'єктом виділяють такі топоніми:

1) ойконіми (від грецького οἶκος – «житло», ονομα – «ім'я») – це назви населених пунктів, **що** мають такі підвиди:

– астіоніми (від грецького ἀστικός – «міський», ονομα – «ім'я») – вид ойконімів, назви міст: місто Шанхай (上海 shànghǎi);

– комоніми (від грецького κόμη – «село», ονομα – «ім'я») – вид ойконімів, який включає всі назви сільських поселень: село Хуасі (华西村 huáxī cūn);

2) гідроніми (від грецького ὕδωρ – «вода», ονομα – «ім'я») – це клас топонімів, який включає в себе назви всіх водних об'єктів – річок, струмків,

джерел, колодязів, ставків, озер, океанів і їх частин (морів, заток, проток):
озеро Сіху (西湖 xīhú);

3) ороніми (від грецького ορος – «гора», ονομα – «ім'я») – це тип топонімів, назви форм та особливостей рельєфу (об'єктів орографії). Найменування гір, вершин, рівнин, западин, печер, ярів та інших геоморфологічних об'єктів входять до складу цього класу: гори Хуаншань (黃山 huángshān);

4) космоніми (від грецького κόσμος «порядок, лад», ονομα – «ім'я») – назви космічних об'єктів: Земля (地球 dìqiú) [28, с. 22].

За характером суб'єкта класифікація ще більш розгалужена та деталізована:

1) агроонім (від грецького грец. Άγρος – «рілля», ονομα – «ім'я») – клас топонімів, що включає назви земельної ділянки, **ріллі**, сільськогосподарської землі, поля;

2) гідронім (від грецького ύδωρ – «вода», ονομα – «ім'я») – назва водних об'єктів, **що через велику кількість найменувань має такі підтипи:**

– потамоніми (від грецького ποταμός – «річка», ονομα – «ім'я») – назви річок, струмків: Хейхе (黑河 hēihé). Це один з найчисленніших топонімічних підкласів на планеті;

– лімноніми (від грецького λίμνή – «озеро», ονομα – «ім'я») – вид гідронімів, який включає в себе назви озер, ставків, водосховищ: Тайху (太湖 tàihú).

– океаноніми (від грецького ωκεανος – «бог Океан, безмежне море», ονομα – «ім'я») – назви океанів. Це найменший за кількістю назв топонімічний клас, тому що океанів на Землі небагато: Тихий океан (太平洋 tài píng yáng).

– пелагоніми (від грецького πέλαγος – «море», ονομα – «ім'я») – вид гідронімів, що включає назви морів або інших частин океану (затоки, протоки, течії та ін.: Південно-китайське море (南海 nánhǎi);

3) гелонім (від грецького ἔλος – «болото», ονομά – «ім'я») – назви боліт: Жоергай (若尔盖 ruò'ěrgài).

4) дрімонім (від грецького δρῦμος – «гай, ліс», ονομά – «ім'я») – назва лісу, бору, році: тропічний ліс Сішунбаньна (西双版纳热带雨林 xīshuāngbǎnnà rèdài yǔlín));

5) інсулонім (від латинського insula «острів», від грецького ονομά «ім'я») – назва острову: Хайнань (海南 hǎinán);

6) ойконім (від грецького οἶκος – «дім», ονομά «ім'я») – власна назва поселення: Фучжоу (福州 fúzhōu);

7) оронім (від грецького ορος – «гора», ονομά – «ім'я») – власна назва рельєфу земної поверхні: Хуаншань (黄山 huángshān);

8) спелеонім (від грецького σπήλαιον – «печера, грот», ονομά – «ім'я») – назви підземних природних утворень і форм рельєфу. Це найменування печер, гротів, проваль, лабіринтів та ін.: Ервандун (二王洞 èr wáng dòng);

9) урбанонім (від латинського urbanus – «міський», від грецького ονομά – «ім'я»). Даний клас відноситься до назв будь-яких внутрішньоміських об'єктів – вулиць, провулків, площ та ін., а також власна назва міських об'єктів: залізничний вокзал Сіфан (西方火车站 xīfāng huǒchē zhàn). Цей клас топонімів має такі підвиди:

– городонім – (від грецького ὀδος – «вулиця», ονομά – «ім'я») – вид урбанонімів, назва лінійного внутрішньоміського об'єкта – вулиці, провулків, проспекту, набережної та ін.: Люхелу (留和路 liú hé lù);

– агоронім (від грецького ἀγορα – «ринкова площа», ονομά – «ім'я») – вид урбанонімів, назви міських площ, ринків: Тяньаньмень (天安门 tiān'ānmén);

10) хоронім (від грецького ὄρος – «межа», ονομά – «ім'я») – власна назва області (природної, історичної, адміністративної), території, району: Хебей (河北 héběi) [71, с. 129].

Також варто відзначити класифікацію Шао Мін'у (邵明武), який виділяє 46 типів географічних назв, а також підтипи. Як зазначає Шао Мін'у, в китайській топоніміці домінує роль географічного фактору в утворенні 21 типів географічних назв. Так, дуже часто назва території чи міста дається від гори чи річок, які знаходяться поруч, що реєструє їхнє географічне розташування. Цей тип назв за класифікацією О. В. Суперанської називається топоніми-реєстратори.

Шао Мін'у виділяє також декілька підтипів таких топонімів:

1) власна назва географічного об'єкту дана безпосередньо від однойменної назви річки, озера, гір (провінція Чжецзян (浙江 zhèjiāng) названа так за річкою Чжехе (浙河 zhèhé), яка була перейменована в 10 ст.);

2) назва утворюється шляхом зіставлення початкових ієрогліфів двох інших географічних об'єктів: провінція Фуцзянь (福建 fújiàn) названа за двома регіонами Фучжоу (福州 fúzhōu) та Цзяньчжоу (建州 jiànzhōu);

3) назва походить від положення даної місцевості до певного географічного об'єкту: провінція Юньнань (云南 yúnnán) знаходиться на південь від гір Юньлін (云岭 yún líng); провінція Цзянсі (江西 jiāngxī) знаходиться на заході від річки Ганьхе (甘河 gānhé);

4) в назві відображається положення географічного об'єкту: Шанхай (上海 shànghǎi) справді знаходиться «на морі»;

5) для назви географічного об'єкту використовується стара назва місцевості. У цьому підтипі топонімів існує два шляхи надання назви:

– зберігається древня назва повіту та міста: рідне місто Конфуція Цюйфу (曲阜 qūfù) – це столиця країни Лу (鲁国 lǔguó), тому у давнину Цюйфу називали повітом Лу;

– створення нової географічної назви шляхом зіставлення перших ієрогліфів декількох власних назв певної місцевості у різні історичні періоди: Депінг (德平 dépíng) – це стара назва повіту провінції Шаньдун (山东

shāndōng), яка містить назви округу Пінчан (平昌县 **píngchāng xiàn**) династії Хань (汉朝 **hàncháo**), округу Анде (安德郡 **āndé jùn**) при династії Вей (魏 **wèi**);

6) географічна назва може бути дана за місцем видобутку корисних копалин: місто Дае (大冶市 **dàiyě shì**) провінції Хубей (湖北省 **húběi shěng**) є одним з найбільших сучасних родовищ залізної руди, що має буквальний переклад «місто великої металургії» та отримало свою назву, тому що в цій місцевості були виявлені сліди стародавнього видобутку міді;

7) назва географічного об'єкту може бути надана через розвиток торгівельної сфери на певній місцевості: 集市 (**jíshì**) – це ринок або ярмарок, на якому товари регулярно **купують або продають** у певній сільській або міській місцевості. Чимало сучасних географічних назв містять ієрогліф 集 (**jí**) або 市 (**shì**). Так, на півночі, особливо в прикордонних районах провінцій Цзянсу (江苏 **jiāngsū**), Шаньдун (山东 **shāndōng**), Хенань (河南 **hénán**), Аньхой (安徽 **ānhuī**), переважно використовували ієрогліф 集 (**jí**), а на півдні в прикордонних районах **провінцій** Хунань (湖南 **húnán**) і Хубей (湖北 **húběi**) – ієрогліф 市 (**shì**);

8) від особливостей географічного положення, метеоумов, наявності природних ресурсів залежить і характер господарської діяльності населення, який в свою чергу може стати основою для назви даного об'єкта місцевості: у повіті Інань (沂南 **yínán**) провінції Шаньдун (山东 **shāndōng**) є такі села – 栗林 **liàolín** («каштановий ліс»), 柿子岭 **shìzǐlǐng** («хурмовий пагорб»), 桃峪 **táoyù** («персикова долина»);

9) метеорологічні умови, такі як вітер, дощ, сніг, також впливають на утворення власної назви певної місцевості: селище Фенмінкоу (风鸣口 **fēngmíngkǒu**) повіту Інань (沂南县 **yínán xiàn**) розташоване біля підніжжя гори. Ця місцина має багато безплідних пагорбів та мало рослинності, а в осінньо-літній період дуже багато **вихорів**. Вони мають маленьку площу

ураження, але вітер дуже великий і до того ж у супроводі з дощем, тому має назву «Кільце вітру»;

10) географічна назва могла бути надана за назвою об'єкта, який розташовувався на цій місцевості. Цей об'єкт може бути військового, оборонного, транспортного значення, пошти або об'єкт готельного сервісу. У географічних назвах цього типу присутні ієрогліфи: 关 guān (застава), 口 kǒu (порт), 门 mén (ворота), 屯 tún (військове поселення), 营 yíng (табір, батальйон), 寨 zhài (військовий табір), 哨 shào (застава, пост) та ін. (ієрогліф 铺 pù в давнину служив для позначення поштової станції, а в сучасній китайській топонімії зустрічається в складі географічних назв населених пунктів: 五里铺 wǔlǐ pù – невелике селище в провінції Хубей (буквальний переклад «поштова станція на 5-й версті»); кілька дрібних адміністративних одиниць в провінціях Хебей (河北 héběi), Шеньсі (陝西 shǎnxī), Чжецзян (浙江 zhèjiāng) мають однойменну назву 十里铺 shílǐ pù (буквальний переклад: поштова станція на 10-й версті); так звані портові міста та міста, які мають прикордонні фортеці (застави) – Чжанцзякоу (张家口 zhāngjiākǒu), Юймень (玉门 yùmén), Шаньхайгуань (山海关 shānhǎiguān), Інкоу (营口 yíngkǒu), Лункоу (龙口 lóngkǒu), Тяньцзінь (天津 tiānjīn); місцевості, названі на честь проведених військових дій або розташування військ – повіт Вейхай (威海卫 wēihǎi wèi) провінції Шаньдун (山东 shāndōng);

11) назва географічних об'єктів пов'язана з релігією. У стародавньому Китаї було багато даоських і буддійських храмів. Тому релігійні топоніми розповсюджені на території Китаю. Географічні назви приурочені до монастирів або інших населених пунктів, які виникли спочатку як монастирські центри, або до гірських вершин, шанованих місцевим населенням, або так званих «святих» гір: 庙岭镇 miàolǐng zhèn – селище в провінції Хубей (буквальний переклад «гірський хребет, де знаходиться храм»);

12) назва топоніму може бути **надана** і на честь імператора, який правив на цій землі або за місцем поховання древніх імператорів (в Шанхаї є район Цзядінцюй (嘉定区 jiāding qū), він отримав свою назву на честь **сунського** імператора **Цзядіна** (嘉定 jiāding) на десятому році його правління (1217 рік);

13) власна назва географічного об'єкту може бути пов'язана із значними подіями: місто Дацін (大庆市 dàqing shì) було названо за місцем розташування нафтового родовища Дацін, яке було відкрито на десяту річницю утворення КНР у 1959 році. Назва Дацін буквально означає «велике свято»;

14) топонім має назву за місцем родовищ природних ресурсів (повіт Аршан або Веньцюань (温泉县 wēnquán xiàn) та повіт Каракаш або Моюй (墨玉县 mòyù xiàn) Сінцзян-Уйгурського автономного району (新疆维吾尔自治区 xīnjiāng wéiwú'ěr zìzhìqū), перший – отримав назву на честь термальних джерел, які є на території цього повіту, а другий – через велику кількість чорного нефритового **каменю**);

15) топоніми, які містять у своїй назві назви різних тварин: Цзісі (鸡西) – округ в провінції Хейлунцзян (黑龙江省 hēilóngjiāng shěng), який містить ієрогліф, який у перекладі означає «півень», **Шуан'яшань** (双鸭山 shuāngyāshān) – округ в провінції Хейлунцзян має у своїй назві ієрогліф, який у перекладі означає «качка», Шиши (石狮 shíshī) – повіт в окрузі Цюаньчжоу (泉州 quánzhōu) провінції Фуцзянь (福建 fújiàn), який дослівно перекладається **як** «кам'яний лев», Шедао (蛇岛 shé dǎo) – «змінний острів», який розташований у Бохайському морі (渤海 bóhǎi);

16) топоніми, які містять у своїй назві назви різних рослин: у міському окрузі Хеце (菏泽市 hézé shì) провінції Шаньдун (山东 shāndōng) є район під назвою Мудань (牡丹区 mǔdān qū), що дослівно перекладається «піон», Юйлінь (榆林 yúlín) – міський округ у китайській провінції Шеньсі (陕西

shǎnxī), що дослівно перекладається як «в'язовий гай», Хуачуань (桦川 huàchūān) – повіт міського округу Цзямуси (佳木斯 jiāmùsī) провінції Хейлунцзян (黑龙江 hēilóngjiāng) містить у собі ієрогліф 桦 huà «береза»;

17) численна кількість географічних назв походять від особових імен та прізвищ (антропонімів): місто Чжуншань (中山市 zhōngshān shì) провінції Гуандун (广东 guǎngdōng), раніше це був повіт Сяншань – батьківщина відомого революціонера Сунь Чжуншаня (Сунь Ятсена) (孙逸仙 sūnyìxiān); місто Чжанцзякоу (张家口 zhāngjiākǒu) в провінції Хебей (河北 héběi), порт Чжанцзяган (张家港 zhāngjiāgǎng) в провінції Цзянсу (江苏 jiāngsū). Прізвище Чжан (张 zhāng) є найпоширенішим у Китаї, налічується понад 100 млн осіб з цим прізвищем, тому і в географічних назвах переважає саме це прізвище [91].

Отже, багато науковців та лінгвістів досліджують і систематизують географічні назви за допомогою різних чинників навколишньої дійсності, але не існує єдиного підходу до класифікації топонімічного пласту лексики, адже кожна класифікація окремо є недосконалою, і лише в сукупності вони доповнюють одна одну. Найбільш поширеною є класифікація за суб'єктом найменування, до якої входять гідроніми, ойконіми, урбаноніми тощо.

1.4. Комплексний підхід до вивчення топонімії та методи дослідження топонімічного пласту лексики

Топонімічна система складається протягом тривалого часу, являє собою когнітивний «конгломерат», у якому відображені культури, мови, час і простір, етапи та соціально-історичні умови розвитку суспільства. Предметом топоніміки є географічні назви, який є не змінним, а зміст топоніміки є надзвичайно динамічним, тому що він відображає зміни в предметі, що є виявленими в процесі його пізнання. У семантиці будь-якого топоніма міститься вказівка на об'єкт, що супроводжується додатковими значеннями, пов'язаними з характеристикою об'єкта, ідеологією і емоційною

збарвленістю імені. Топонім, залишаючись назвою, тобто ім'ям одиничного предмета, виявляється навантаженим конотаціями, тому проблема значення топонімів містить різні плани: прямий, адресно-вказівний; етимологічний або «дотопонімічний»; «посттопонімічний», тобто додатковий. Топоніми відображають сліди мовної взаємодії, що з'являються при тривалому спільному проживанні на одній території двох і більше етносів, коли незмінно відбувається контакт на побутовому, економічному, політичному, соціальному рівнях. «Зіткнення мов є історичною необхідністю, і таке зіткнення неминуче тягне за собою їх взаємопроникнення» [11].

Для дослідження топонімів лінгвісти використовують комплексний підхід, що включає в себе когнітивний, антропоцентричний, історико-лінгвістичний і лінгвокультурологічний аспекти. В процесі реалізації когнітивного підходу потрібно **закцентувати** увагу на понятті **топонімічного простору**. Це простір являє собою частину ономастичного когнітивного простору – одного з основних понять, виділених в ході дослідження особливостей категоризації і концептуалізації світу, продуктів цього процесу – численних назв навколишньої дійсності – і **у** зв'язку з цими назвами принципів номінації, а також зіставлення особливостей різних культур і їх онімічних систем. Ономастичний простір визначається як «сукупність **усіх** власних назв», що вживаються даним соціумом **у** певну історичну епоху, яка може бути розділена на своєрідні сектори, всередині якої виділяються окремі зони або поля (антропонімія, топонімія, зоонімія, фітонімія, космонімія, астрономія та ін.) [60, с. 173]. Вивчення топонімічного простору в когнітивному аспекті передбачає виявлення особливостей когнітивного ментального топонімічного простору як сукупності когнітивних знаків – топонімів. Ментальний когнітивний простір формується «уявленнями і образами самого тіла культури з їх диференціальними тілами і атрибутами» [49, с. 177].

На думку І. С. **Карабулатової**, вивчення топонімічного коду на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою проблемою.

Дослідник пропонує розглядати смислове поле топоніма як сферу існування топоназви в суб'єктивному лексиконі, а через це поле і в єдиній інформаційній базі людини як носія мовної свідомості, що є невід'ємною приналежністю картини світу індивідуума і складається зі складної взаємодії його знань [20, с. 90]. З когнітивним підходом тісно стикається лінгвокультурний підхід, головним завданням якого є виявлення національно-культурної специфіки мовних елементів, дослідження того, як через культурний код (мовний знак) кодується інформація, пропущена через свідомість людини, досліджувати як формується відтопонімічна мовна картина світу та ін. Топоніми – це слова, які виступають не тільки в якості мовного коду, але і в ролі культурного коду. Під кодом культури дослідники розуміють «сукупність знаків (символів) і система певних правил, за допомогою яких інформація може бути представлена (закодована) у вигляді набору таких самих символів для передачі, обробки та зберігання, запам'ятовування. Правила, що регулюють коди, встановлюються за згодою між носіями однієї і тієї ж культури» [29, с. 241].

Зараз, коли формування політичного, економічного і культурного співробітництва країн відбувається на основі діалогу і компромісів при збереженні етнокультурної специфіки партнерів, особливої актуальності набуває полікультурна освіта. Грунтуючись на розумінні особливостей різних культур, освіта на цьому рівні приходить до розгляду якостей взаємозалежності, а також через спільне навчання та вирішення конфліктів до утворення в цілях глобального розуміння світу і прав людини. Антропоцентричний підхід акцентує увагу на вивченні мови як форми свідомості і мислення людини, розглядає мову в процесі життєдіяльності самої людини. Антропологічний принцип ставить перед наукою про мову два основних кола проблем: як людина з її психікою, мисленням, культурою і віруваннями формує мову і впливає на неї, з одного боку, і як мова впливає на духовний світ і норми поведінки людини з іншого боку [44, с. 9].

Четвертий підхід до дослідження топонімів у процесі мовної взаємодії – це історико-контактологічний. Сутність його полягає в тому, що топоніми вивчаються в цьому випадку як результат взаємодії мов, які протягом тривалого часу перманентно контактують між собою. Взаємодія мов є головним чинником мовної еволюції. Своєрідність конкретної мови зумовлюють дві групи факторів: 1) її походження, яке визначає місце мови в колі споріднених мов; 2) процес її взаємодії зі спорідненими і неспорідненими мовами, тобто мовні контакти. Будь-яка сучасна мова – це сплав мовних елементів, що походять з різних споріднених мов і діалектів [34, с. 161].

Для будь-якої країни, території, регіону найважливіше значення має дефініція географічного простору, тобто частини планетарного геопростору, на якому відбуваються процеси активної життєдіяльності населення, що характеризуються, перш за все, історичними особливостями заселення і освоєння певним етносом природного середовища та ландшафту, під впливом яких склалися своєрідні національні риси господарювання, громадських і родинних відносин, духовного світу людини. Але людина також впливає на природне середовище; однією зі складових такого впливу є формування топонімичного шару – одного з найважливіших елементів духовної культури. Варто зазначити, що топонімичній системі притаманні властивості територіальності (хорологічності) і просторової континуальності (безперервності). Звідси логічно випливає практична необхідність всебічного вивчення та дослідження топонімичних територіальних систем засобами і методами заради встановлення існуючих і виявлення латентних взаємозв'язків як між їх компонентами – топонімами один з одним, так і їх взаємодії з оточуючими територіальними системами різних категорій [3, с. 100].

Топонімичний напрямок наукових досліджень найбільш широко розвинувся з середини ХХ ст., хоча перші спроби осмислення накопиченого топонімичного матеріалу робилися ще в античні часи [3, с. 99].

Міждисциплінарне положення топоніміки як науки зумовило, з одного боку, різноманіття методів топонімічних досліджень, а з іншого – породило ситуацію відсутності єдиної методологічної бази таких досліджень. При сформованому порядку речей в будь-якому топонімічному дослідженні як мінімум необхідно представити комплекс методів, за якими воно здійснювалося, з можливим обґрунтуванням їх застосування.

Кожне наукове дослідження базується на системі понять, які в своїй сукупності становлять основоположні засади здійснення такого дослідження. Ці вихідні положення називаються принципами.

1. Принцип історизму, за В. А. Ніконовим, полягає в тому, що всі топонімічні етимології на тій чи іншій території повинні будуватися з урахуванням її історичного минулого і сьогодення; основними пунктами, з якими потрібно узгодження, є наступні: етномовне минуле досліджуваної території; соціально-економічна історія досліджуваної території (господарський уклад); дотримання принципу топонімічної наступності для даної території [38, с. 42].

2. Принцип рядковості, за В. А. Ніконовим, полягає в тому, що при етимологізації того чи іншого топоніма необхідно **приділяти увагу** топонімічному фону території, до якої він належить, назвам однотипних з ним об'єктів, а також об'єктів, пов'язаних з ним **у** просторовому, господарському або будь-якому іншому відношенні [38, с. 42].

3. Принцип соціальної обумовленості. В. А. Ніконов вважав, що даний принцип є найважливішою складовою принципу історизму. Цей принцип **перебуває** на стику принципів історизму і семантичної відповідності. Поряд з очевидним зв'язком з історичними і соціальними процесами номінації об'єкта **знаходиться** зв'язок топоніма з категорією етимології [38, с. 43].

4. Принцип відносної негативності географічних назв, **на думку В. А. Ніконова**, полягає в тому, що в силу основної номінаційної мотивації назва об'єкта покликана виділяти його з ряду однотипних об'єктів, взявши за основу будь-яку відмінну його ознаку. Нерідко такою ознакою є якась

незвичайна для тієї чи іншої місцевості характеристика об'єкта, що протиставляється іншим об'єктам на даній території – це й обумовлює її «відносну негативність» [38, с. 43].

Ряд дослідників, у тому числі А. К. Матвеев, критикували даний принцип, сформульований В. А. Ніконовим. Наприклад, Р. О. Агеєва, торкаючись цього питання, зауважує, що на великій кількості прикладів підтверджується позитивність географічних назв [1, с. 141]. На її думку, критики сприйняли даний принцип занадто буквально, не в усій його діалектичній повноті. У той же час є і послідовники даного принципу, наприклад, видатний топоніміст В. А. Жучкевич, який підкріпив принцип відносної негативності географічних назв численними яскравими прикладами з території Білорусії, Ісландії і т. д. [18, с. 22].

5. Принцип семантичної відповідності. О. Л. Шилов вважає, що за цим принципом назва географічного об'єкта має відповідати його реальним характеристикам. Корисним є при встановленні етномовного середовища, з якого походить назва, співвідносити її змістове наповнення з топонімічними світоглядними парадигмами, що мають місце у відповідному етномовному середовищі. Виконання даного принципу дослідник повинен перевіряти особисто [70, с. 33].

6. Принцип топонімічної наступності. Цей принцип розробив Н. В. Беленов. Під топонімічною наступністю розуміється безпосередній мовний контакт між новими переселенцями і попереднім населенням досліджуваної території, достатній для передачі від других першим її топонімічну номенклатуру в достатньому обсязі [8, с. 101]. Даний принцип дослідження доцільно мати на увазі в двох аспектах: безпосередній спадкоємності, яка передбачає прямий контакт між попереднім і наступним населенням, і господарсько-культурної спадкоємності, яка передбачає однаковість господарського устрою між зазначеними групами населення.

7. Принцип паралелізму, за дослідником Г. В. Глинських, полягає в тому, що етимологія топоніма є тим чіткішою, чим більше існує його

різномовних паралелей з подібним семантичним значенням. При цьому дані «паралельні» назви можуть ставитися не тільки до самого об'єкта, а й до його частин, до розташованих поруч і пов'язаних з ним об'єктів (наприклад: до річки і її приток) і т. д. [15, с. 7].

8. Принцип «вихідної форми», розроблений В. Н. Топоровим і О. Н. Трубачовим, спрямований на підкреслення шкоди, яку завдають гіперкритичність дослідника по відношенню до реально існуючих географічних назв і виправлення їх в руслі концепції, що розробляється. Практична реалізація даного принципу полягає в тому, що переосмислення форми топоніма має починатися лише після того, як з'являться серйозні аргументи, що підтверджують його спотворення на тому чи іншому етапі (відомості письмових джерел, очевидне калькування і т. ін.) [56, с. 63].

9. Принцип комплексності, за А. М. Кукліним, полягає в тому, що при розгляді походження того чи іншого топоніма необхідно застосовувати до його вивчення всю систему принципів і методів, наявних в арсеналі дослідника, так як навіть найдосконаліші методи, використовувані поодиночі, можуть привести до неправильних висновків [31, с. 272].

Для того, щоб отримати успішне топонімічне дослідження, потрібно також дотримуватися ряду методів, що є основою кожного дослідження.

1. Метод фонетичного ладу (послідовного виключення) (В. А. Ніконов). Суть даного методу полягає в тому, що при дослідженні топонімів, що походять з невідомої мови, але характеризуються загальним фонетичним ладом, можна, послідовно виключаючи з розгляду мови, для яких даний фонетичний лад неприйнятний, звужити коло гіпотетично можливих варіантів до мінімуму. Надалі даний метод може бути доповнений принципом історизму, що обмежить число таких гіпотетично можливих варіантів ще більше [38, с. 53].

Даний метод, по суті, спирається на тезу про безвинятковість фонетичних змін, сформульовану ще А. Мейє [81, с. 15]. Він зазначав, що будь-яка фонетична зміна, оскільки вона відбувається механічно,

відбувається за законами, які не знають винятків, тобто напрямок фонетичної зміни **в усіх** членів мовного колективу завжди однаковий, якщо не брати до уваги випадки діалектного поділу, і всі слова, що створюють схильний до зміни звук в однакових умовах, підкоряються йому без жодного винятку.

2. **Формантний** метод (Б. О. Серебренніков). Даний метод, що **полягає** у виділенні із загальної топонімічної номенклатури назв, що містять однакові форманти, з подальшою їх класифікацією, етномовною та семантичною інтерпретацією, незважаючи на постійну критику, продовжує залишатися одним **із** провідних методів топонімічного дослідження. На це вказує хоча б той факт, що всі без винятку критики даного методу, що займаються топонімікою, самі використовують його в своїх роботах [46, с. 259].

3. Етимологічний метод, який є неодмінним атрибутом топонімічних досліджень, що базується на принципі історизму, фонетичних закономірностях, а також принципах етимологічного дослідження.

Етимологічний аналіз допомагає розкрити первинне значення географічної назви, причини мотивації цього об'єкта, а також історичні умови виникнення, розвитку й видозмінювання топоніма. Завдяки цьому методу топоніми класифікуються за періодами розвитку мови та господарсько-культурними традиціями [41, с. 162].

4. **Палеогеографічний** метод полягає в тому, щоб по можливості вивчити не тільки сучасні характеристики географічного об'єкта, чия назва досліджується, але і його характеристики в минулому, коли ця назва **присвоювалася**. З огляду на **те**, що такі характеристики (властивості об'єкта) з плином часу можуть значно змінюватися, даний метод обов'язковий до застосування при перевірці принципу семантичної відповідності. Тобто при дослідженні тієї чи **іншої** назви, разом з принципом особистого ознайомлення з об'єктом і вивчення його реальних характеристик, необхідно також у міру можливості вивчити його географічну історію, протягом якої характеристики об'єкта могли істотно змінитися. Такі зміни можуть ввести в оману дослідника, який може прийняти дану невідповідність сучасних

характеристик об'єкта його **назві** як топонімічну кальку, в той час як ця назва повністю семантично відповідала об'єкту кілька сотень років тому. Особливо актуальним є застосування палеогеографічного методу при дослідженні назв об'єктів, схильних до порівняно швидких, в історичному масштабі, змін. Якщо говорити про водні об'єкти, такими є струмки і невеликі річки, озера і болота [7, с. 226].

5. Порівняльний метод. Про даний метод і обов'язковість його застосування в топонімічних дослідженнях висловлювалися багато топонімістів. Суть його полягає в тому, що при дослідженні тієї чи іншої назви необхідно залучати широкі аналогії назв подібного типу з інших територій, віддаючи перевагу при цьому тим, які входять в єдиний з досліджуваним об'єктом етно-географо-історичний ареал.

Завданням порівняльного методу є зіставлення як всього топонімічного простору, так і його окремих зон. **Порівнянню** підлягають різноманітні явища змісту і вираження. Результати зіставлення можуть бути виражені в якісних і кількісних характеристиках [7, с. 227].

Отже, для того, щоб провести якісне дослідження топонімічного пласту лексики потрібно дотримуватися визначених принципів та методів дослідження, які допоможуть визначити етимологію кожного досліджуваного об'єкта.

Висновки до Розділу I

Мовна картина світу є одним з найглибших **шарів** картини світу людини, який містить у собі сформовану мовну свідомість багатьох поколінь певної нації та носіїв тієї чи іншої мови. Мова є основним елементом, який має здатність прояву особливостей етносу, його матеріальної та духовної життєздатності та простору у цілому. Мовна картина світу є унікальною для кожного народу та **виступає системою його** уявлень про минуле, реальність та майбутнє. Це синтез колективної свідомості, який кожен індивідуум передає нащадкам **як** уявлення всієї нації або **як уявлення певного носія** про

навколишній світ. Основним вираженням такого уявлення є власна назва в цілому і зокрема топоніму, який є кодом географічного простору, що містить у собі етнокультурні особливості.

Топонім є власною назвою певного географічного об'єкта, поява якого зумовлено необхідністю його існування та у використанні є стійкою одиницею, тому що зазвичай залишається незмінною впродовж років. При вірному перекладі з мови оригіналу на мову перекладу стають вони унікальною скарбницею лінгвокультурної інформації. Основна функція топонімічної одиниці – номінативна, що реалізується через безпосередній зв'язок назви та об'єкта. Також топонім виконує орієнтовну функцію, що вказує на певне положення такого об'єкта та описову функцію, яка має значення допоки географічна назва містить у собі етимологічне значення.

Теоретична база топоніміки дає нам розгалужену систему топонімічних класифікацій, але жодна з них не є вичерпною, лише разом вони доповнюють одна одну, тому що кожна з них розкриває різні чинники – історичні, етнічні культурні, стилістичні, хронологічні тощо. Ця база побудована на таких принципах і методах досліджень: 1) принцип історизму (кожний топонім є етимологічним, тобто має походження); 2) принцип рядковості (розподіл топонімів за типами); 3) принцип соціальної обумовленості (є похідним від принципу історизму і також полягає у прямому зв'язку «топонім – етимологія»); 4) принцип відносної негативності географічних назв (кожний топонім має відмінну ознаку, що допомагає розподілити топоніми за типами); 5) принцип семантичної відповідності (характеристики топоніму відповідають його назві); 6) принцип наступності (передача топоніма з покоління до покоління на певній території); 7) принцип паралелізму (топоніми певного типу мають безпосередній зв'язок в етимології та семантиці один з одним (наприклад, річка та притока)); 8) принцип «вихідної форми» (переосмислення структури географічної назви для підтвердження правильності назви або її помилкового значення); 9) принцип комплексності (вивчення топонімів відбувається лише за використання усього спектру

методів та принципів дослідження); 10) метод фонетичного ладу (топонім, який досліджується у сучасності, повинен відповідати певному фонетичному ладу історичного топоніма); 11) форматний метод (топоніми розподіляються за однаковими формантами); 12) етимологічний метод (допомагає дослідити походження географічного об'єкта); 13) палеографічний метод (дозволяє простежити зв'язок минулого і теперішнього, що покращує вивчення семантики певної географічної назви); 14) порівняльний метод (зіставлення топонімів як одного типу, так і різних типів).

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТОПОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

2.1. Система прийомів перекладу топонімів в китайсько-українських перекладах

При перекладі тексту з іноземної мови, перекладач може зіштовхнутися з невідомим лексичним фоном. У такому випадку, він бере словник із потрібною термінологією і шукає незнайоме слово. Але далеко не усі слова там представлені. Особливість топонімічної лексики в тому, що **переклад наявний лише** для великих географічних об'єктів. Але що робити, якщо потрібно перекласти назву в якійсь невідомій місцевості? У такому разі перекладач повинен застосувати один із прийомів перекладу топонімів. Топонім може бути перекладений декількома способами – за допомогою транскрипції, калькування чи описового перекладу.

Транскрипція – спосіб перекладу топонімів мови оригіналу, який передбачає введення в текст перекладу за допомогою графічних засобів мови перекладу відповідного топоніму з максимально допустимим фонетичним наближенням до її оригінальної фонетичної форми [13, с. 142]. Отже, це спосіб перекладу топонімів мови оригіналу шляхом відтворення її звукової форми за допомогою літер мови перекладу. Виходячи з особливостей китайської мови, переписування іноземних топонімів засобами китайської мови є складним процесом, так як необхідно провести відбір ієрогліфів, які також при збереженні фонетичного компонента відбивали б зміст топоніму. Метод транскрипції зазвичай застосовується для перекладу однослівних термінів, основа яких в мові перекладу не має словникового відповідника. Прикладом такого перекладу може слугувати назва ріки 黑龙江 – річка Хейлунцзян, а не річка Хейлун. В цьому випадку номенклатурний термін 江 «ріка» обов'язково зберігається. Іноді номенклатурний термін може перекладатися по-різному в певних випадках, наприклад: 海 – море, але іноді це слово може перекладається як затока, 渤海 – Бохайська затока. Варто

зазначити, що китайські географічні назви, які мають номенклатурний термін, при транскрибуванні **українською мовою** пишуться разом.

1958 р. в Китаї був затверджений національний фонетичний алфавіт на латинській основі (КФА) – pinyin, завдяки якому було вирішено проблему уніфікації транскрипції для мов, які користуються латиницею. **Також** з 1979 р. рішенням Держради КНР pinyin було затверджено для латинізованої передачі китайських власних імен та географічних назв у всіх публікаціях та документах, що видаються в Китаї англійською, французькою, німецькою, іспанською, есперанто та **іншими** мовами. Здійснювати уніфікацію власних транскрипцій мовам з кириличним письмом доводиться з огляду на КФА, який дедалі більше поширюється у світі [23, с. 41]. До недавнього часу в українських текстах використовувалася переважно українізована російська транскрипція Палладія, яка була створена у ХІХ ст. [47]. Однак нещодавно було створено проект української системи практичної транскрипції китайської мови, розроблений на фонологічних засадах кандидатами філологічних наук Наталією Цісар та Надією Кірносовою, який має назву Система Кірносової–Цісар.

Калькування – відтворення значної частини складу слова-топоніму. Сутність калькування полягає у створенні нової географічної назви в мові перекладу, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці [5, с. 99]. Метод калькування зазвичай застосовується при перекладі складних термінів або термінів-словосполучень, топонімів, коли внутрішня форма китайського слова чітко зрозуміла, а його обидві (або більше) складові частини та наявні в мові перекладу відповідності можна перекласти послідовно. Східно-Китайське море (а не 东海, дослівно «Східне море, або Дунхай»), Перлинна річка (замість 珠江 – **Джудзян**), Жовта річка (замість 黄河 – Хуанхе).

Калькування, або дослівний переклад, використовують в тих випадках, коли іншими прийомами не можна передати зміст перекладного поняття або поняття вже стало міжнародним.

Описовий («роз'яснювальний») переклад – принцип цього способу передачі топоніму полягає в тому, щоб розкрити значення лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які розкривають істотні ознаки явища, тобто, за допомогою її визначення мовою перекладу [26, с. 67].

Описовий переклад – простий прийом, який може допомогти перекладачеві в найскладніших ситуаціях. Він особливо необхідний, якщо в мові перекладу не існує схожих понять з певних причин, і зводиться, по суті справи, до тлумачення певного поняття. Наприклад, 天安门 – площа під назвою Ворота небесного спокою. Зазвичай така назва може використовуватися у художній літературі, тоді як офіційна назва – Тяньаньмень.

У підсумку, описовий переклад – це розкриття значення терміна за допомогою розгорнутого опису; калькування – це спосіб, який полягає в передачі безеквівалентної лексики мови оригіналу за допомогою заміни її складових частин – слів або морфем – їх прямими лексичними відповідниками в мові перекладу; транскрибування – це прийом, при якому відбувається переклад слова із близькою фонетичною формою. Обравши вірний прийом перекладу, можна домогтися того, що результат перекладу буде вірним.

2.2. Аналіз топонімічного пласту лексики китайської мови як складової китайської картини світу

Топоніми належать до класу власних назв і являють собою особливу категорію мови. Топоніми грають важливу роль у формуванні національної і мовної свідомості. Це джерело історичної спадщини для нащадків. Для того, щоб вивчити семантику певного топоніма, необхідно звернутися до внутрішньої структури слова.

Швидкий розвиток технологій обробки інформації вимагає вивчення внутрішньої структури китайських топонімів та їх зовнішнього контексту.

Знання, отримані в ході цього процесу, можуть бути корисними для підвищення продуктивності систем розпізнавання топонімів. Однак, у лінгвістиці структурний аналіз, заснований на китайській структурі топонімів (а формальний опис досліджень топонімів в лінгвістиці все ще є рідкісним), можливий, тому що топонім є лише дуже малою і непомітною частиною процесів мовлення в лінгвістичних дослідженнях. У граматичних дослідженнях топонім чи географічна назва розглядається як місце розташування географічного об'єкта, граматична категорія якого відповідає класу категорії іменників. Наприклад, топонім не може бути змінений та доповнений заперечувальними частками «не, ні», а також може мати доповнення «не є», що показує його спорідненість з іменником [86, с. 11].

За семантикою топоніми відносяться до категорії власних імен, що є особливим видом природної мови і використовується для позначення конкретного регіону в об'єктивному світі [78, с. 14].

Лінгвістичні дослідження, пов'язані з топонімами, зосереджені на трьох аспектах: назві вулиць, наявність морфем та взаємозв'язку топонімів з історією та культурою.

Як вибір китайських символів у топонімах, так і їх структури відображають особливості національної культури та процесу пізнання, а також роблять певний історичний внесок [87, с. 42].

Взагалі китайські слова можна класифікувати на прості та складені за їхньою внутрішньою структурою [89, с. 13]. Що стосується топонімів, то за складністю їх можна поділити на три категорії:

- прості топоніми, що складаються з однієї або декількох морфем;
- складені топоніми, що складаються з простих топонімів та інших допоміжних структур;
- скорочені форми топонімів.

Топонімічна складова – це основна аналітична одиниця топонімів, яка складається з п'яти необов'язкових елементів у послідовному порядку:

морфема розрізнення, морфема орієнтації, морфема опису, морфема категорії та морфема частини.

Оскільки елементи топонімічної складової не є обов'язковими, тому не потрібно, щоб усі п'ять елементів були наявними разом для утворення топоніму. Але головна особливість таких морфем – це послідовність, яка вимагає, щоб п'ять елементів відображалися в топонімічній складовій у заданому порядку. Топонім може **утворюватися** з одного або декількох складових топоніму.

Термін «морфема», що використовується в топонімічній складовій, є ідентичний тому, що визначено в праці Лю Шусіня [80, с. 35]: морфема – це найменше поєднання значення та форми. Однак топонімічна складова відрізняється від простого слова або складного слова двома аспектами. По-перше, топонімічна складова може бути простим словом, таким як 北京, або складеним словом типу – 北三环 (Північне третє кільце). По-друге, структура топонімічної складової є детермінованою, оскільки морфемі завжди розташовані в послідовному порядку, а елементи всередині є необов'язковими, що дозволяє відсутність одного або декількох елементів. Але для конкретної топонімічної складової її компоненти детерміновані фіксованим порядком і співвідношенням між ними.

Лю Шусінь вважає, що морфема є основною одиницею словотворення. Однак топонім – це особливий тип мовної одиниці. Його зовнішні синтаксичні функції та семантичні особливості в обов'язковому порядку вимагають, щоб морфемі всередині нього мали інший зв'язок, ніж морфемі в інших класах слів. Ці характеристики в основному продемонстровані в трьох аспектах:

1) кількість типів морфем в топонімах обмежена, що включає лише морфему розрізнення, морфему орієнтації, морфему опису, морфему категорії та морфему частини;

2) за винятком описової морфемі, інші типи морфем є закритими і мають члени, які можуть бути перелічені;

3) описові морфеми мають відмінні національні культурні особливості і це може призвести до системного розподілу з точки зору символів, які використовуються в цих морфемах.

Морфема закритого типу. У складі топоніму морфема розрізнення, морфема орієнтації, морфема опису, морфема категорії та морфема частини є закритими типами.

Морфема розрізнення. Морфеми розрізнення використовуються для точнішого розрізнення географічних утворень. Теоретично всі прикметники можуть слугувати морфемами розрізнення в топонімах, але в китайській мові існує лише 13 морфем розрізнення, включаючи 大 (великий), 小 (малий), 新 (новий), 老 (старий), 古 (ранній), 白 (білий) та 青 (синій) тощо: наприклад, 小西山 (Малий Західний пагорб), 老城区 (Старі міські райони), 民主德国 (Німецька Демократична Республіка), 青尼罗河 (Блакитний Ніл).

Орієнтаційна морфема та морфема частини. Морфема орієнтації та морфема частини мають схожість у певній мірі. Власне кажучи, тут морфема орієнтації вказує та направляє: 东 (схід), 南 (південь), 西 (захід), 北 (північ), 前 (спереду), 后 (ззаду), 左 (ліворуч), 右 (праворуч), 上 (вгору), 下 (вниз), 中 (в центрі) і 里 (всередині) тощо. Також існує напіворієнтаційна морфема [88, с. 475], яка схожа з морфемою частини. Вона представлена такими морфемами, як 口 (рот), 头 (голова), 尾 (хвіст) та 底 (внизу) і т. д. Взагалі морфеми орієнтації можуть означати як зовнішню, так і внутрішню просторову орієнтацію об'єкта, тоді як морфеми частини можуть означати лише внутрішню просторову орієнтацію. Наприклад, 桥头 (голова мосту), 杉树脚 (підніжжя ялинок), 城南 (південь міста), 桥西 (захід мосту), 港北 (північ порту).

Морфема категорії. Морфема категорії є поширеним терміном в китайських лінгвістичних дослідженнях, яка зазвичай використовується для позначення категорії топоніма. Морфема категорії часто представляє погляди носіїв мови та мовців на особливості видатних географічних місць,

позначених топонімом. Оскільки місця відрізняються між собою за географічними ознаками, існує досить велика кількість морфем категорій. А морфему категорії можна розділити на три підтипи: адміністративні регіони, природні фактори та артефакти. Наприклад: адміністративні підрозділи – 市 (місто), 国 (країна), 区 (район), 街 (вулиця), 省 (провінція), 村 (село) тощо; природні фактори – 湾 (затока), 山 (гора), 江 (річка), 海 (море), 湖 (озеро), 地 (місцина), 岛 (острів) тощо; артефакти – 里 (лі), 路 та 道 (дорога), 门 (ворота), 内 (в), 坛 (вівтар) тощо.

2. Морфеми відкритого типу.

Описова морфема. Морфема опису відноситься до топонімічної складової, яка містить опис місця, не включеного в орієнтаційну морфему, морфему розрізнення, морфему частини та морфему категорії. Наприклад, 安定 («Спокій і стабільність»), 安定门 («Ворота заспокоєння і стабілізації»), 临高 («До висоти»), 麟游 (округ Лінью) має дослівний переклад «дружба єдинорога», 凌源 (міський округ Лін'юань), який дослівно перекладається як «джерело льоду».

Проаналізувавши типи морфем топонімічної складової можна провести аналіз географічних назв Китаю:

- 1) 北京 – Пекін: 北 – морфема орієнтації, 京 – морфема категорії;
- 2) 广州东 – схід Гуанчжоу: 广 – морфема опису, 州 – морфема категорії, 东 – морфема орієнтації;
- 3) 南横街东口 – східний вихід на вулицю Південної сторони: 南 – морфема орієнтації, 横 – морфема опису, 街 – морфема категорії, 东 – морфема орієнтації, 口 – морфема частини.

Вивчення топонімічних формантів, етимологізація топонімів є складними процесами, які вимагають посиленої підготовки фахівця-лінгвіста. Процес встановлення етимології топоніма виконується на підставі фонетичного, словотвірного та семантичного аналізу з урахуванням

історичних і географічних даних і повинен проводитися за участю вчених-лінгвістів, які є носіями різних мов, що не завжди представляється можливим. Тому залишається велика кількість топонімів, які потребують подальшого роз'яснення та аналізу [57, с. 238].

Споконвіку мовознавці у різних країнах світу дискутують про те чи є зв'язок між найменуванням та суттю, яку може містити чи не містити у собі назва. Цей зв'язок можна порівняти з семантикою певного явища та власне явищем. Така семантика повинна бути об'єктивним відображенням такого явища.

Кожна морфема, яка є у складі китайського топоніму, має своє історичне та культурне значення, адже назва кожного географічного об'єкту виникає на підставі подій минулого, природної місцевості, поетичної скарбниці тощо.

Для того, щоб надати найменування географічному об'єктові в китайській мові, потрібно дотримуватися **таких аспектів**:

- лінгвістичний аспект, тобто найменування повинно бути надано **за всіма** нормами та правилами китайської мови;
- соціальний аспект, тобто власна назва повинна бути прийнята населенням, бути розповсюдженою та мати загальне застосування;
- правовий аспект, тобто усі назви не повинні суперечити законодавству країни та нормам моралі [82, с. 135].

Основним способом створення власної назви в китайській мові є словоскладання, тобто нове слово може виникати з двох або більше морфем. Але варто зазначити, що при створенні офіційної назви, наприклад, провінції може бути використано декілька морфем, в той же час **у розмовній мові, а також на номерах автомобілів, використовується скорочена назва провінції. Приміром, провінція 山西 shānxī має скорочену назву 晋 jìn, що пов'язано з етимологією назви, а саме: на території цієї провінції у період Чуньцю (春秋时代 chūnqiū shídài) була утворена держава Цзінь.**

У китайській мові є **такі** особливості найменування:

- більшість назв є змістовними, оскільки морфема, яка міститься у слові, має певну семантику;
- топонім має **відповідати** правилам словоскладання;
- китайська мова є тональною мовою, путунхуа має 4 тони: перший та другий тони є високими, а третій і четвертий тони розглядаються як низькі. Вчені із Гонконгу робили дослідження про вподобання людей до певного тону. Результати дослідження показали, що перший та другий тони є бажаними при спілкуванні [82, с. 136].

Варто зазначити, що при наданні назві певному топоніму потрібно обмежити:

- використання незнайомих слів;
- дублювання морфем;
- наявність гомофонічності;
- використання слів, заборонених законодавством.

Отже, кожна географічна назва містить у собі морфем, які розкривають значення та походження кожної назви, що входить до складу топонімічного пласту країни.

Досліджуючи переклад топонімів, **важливим є** дослідити не лише структуру певної географічної назви, а звернутися до перекладів професійних перекладачів. Отож, ми беремо до уваги **твори певних китайських авторів, перекладені з** китайської мови на українську мову, і порівнюємо офіційні друковані переклади, **зроблені українськими перекладачами.**

Лу Сінь (鲁迅 lǔxùn) є відомим китайським письменником, який жив на **межі XIX–XX** ст. У 1918 році він опублікував оповідання «Щоденник божевільного». **На думку Л. З. Ейдліна,** «Щоденник божевільного» здивував і навіть схвилював читачів, які побачили тут багато нового і незвичайного [74, с. 5]. Але нас цікавить наявність географічних назв у творі.

Декілька разів ми можемо зустріти назву сусіднього села, поряд з яким проживав власник щоденника. Наприклад, фраза“ 没有的事？狼子村现吃；还有书上都写着，通红崭新！” була перекладена українським перекладачем

Іваном Чирком як «Не може бути? Нещодавно в селі Вовки з’їли одного чоловіка; в книгах також багато про це написано, але це зовсім свіжий факт!». У цьому висловлюванні можна зустріти кононім 狼子村 lángzǐ cūn село Вовки. Цей переклад був зроблений ще у ХХ ст. Орієнтуючись на сучасні китайсько-українські словники, слово 狼子 lángzǐ має переклад «вовчєня, вовчок». Тому пропонуємо свій переклад «Цього не може бути? В селі Вовчок з’їли; в книжках про це також пишеться, це все нещодавно сталося!».

Китайський письменник Лу Сінь написав розповідь «Високоповажний філософ Гао», який увійшов до збірки «Блукання». Переклад виконав також Іван Чирко. Читаючи твір в перекладі на українську мову, читач звертає увагу на цю фразу: ……那邓孝翁叩求了五回，这才赐了一首五绝……“红袖拂天河”А пан Ден Сяо звертався до богині з благанням аж п’ять разів і тільки після цього був винагороджений … стансами, розміром по п’ять ієрогліфів у рядку … «Червоним рукавом обмахує Млечну путь…»

Топонім 天河 І. Чирко перекладає як «Млечний путь», що є явним русизмом. Даний вислів в українській мові з давніх часів має назву «Чумацький шлях» [32, с. 235].

Наступна географічна назва, яку можна зустріти в оповіданні є назва річки: 这时已经是“淝水之战”，苻坚快要骇得“草木皆兵”了。 Далі мова повинна була йти про битву на річці Фейшуй, коли полководець Фу Цзянь з ляку прийняв траву та дерева на горі за вороже військо і зазнав поразки. [32, с. 237]

Варто зазначити, що у назві гідроніму може міститися не лише пряма морфема категорії «ріка» – 江 jiāng або 河 hé, а й загальне слово 水 shuǐ «вода». **Перекладаючи** географічну назву, потрібно зважати на те, що морфема 水 також транслітерується. Тому «淝水» féi shuǐ має переклад «ріка Фейшуй».

Цікавим та **багатим на топоніми** є сучасний твір письменника Алая «Коли курява спаде». Як зазначає перекладач **твору**, Алай (阿来) – сучасний

китайський письменник тибетського походження, який пише китайською мовою. Роман «Коли курява спаде» був опублікований у 1998 році у журналі «Світ наукової фантастики» (科幻世界), редактором якого він був 10 років. В Україні цей твір перекладений Н. А. Кірносовою [2, с. 428]

У першій частині розділу I «Дикі дрозди» (野画眉) можна зустріти цікавий з точки зору етимології топонім: “要是我是个聪明的家伙，说不定早就命归黄泉。” Перекладач подає переклад «Якби я був розумником, то, хто знає, можливо, давно б уже відправився до Жовтого джерела». Перше, що спадає на думку, що «Жовте джерело» – це певний гідронім. І саме тут Надія Кірносова робить зноску, в якій пояснює, що Жовте джерело 黄泉 – це місце перебування душ померлих у китайській міфології в горах Тайшань 泰山. Стосовно фрази “山口以外” з перекладом «за нашим скупченням гір» перекладач уточнює, що це Сіно-Тибетські гори [2, с. 6]. Також у першій частині роману читач зустрічає як офіційний переклад назв країн, так і художній, описовий переклад. Відомим прикладом такої назви є друга назва Китаю – Піднебесна. В цьому уривку представлені країни Індія та Англія. “印度是一个白衣之邦。英国是一个日不落帝国。” «Індія – це «країна білого одягу». Англія – це «імперія, в якій ніколи не заходить сонце» [2, с. 11]. Дані назви тлумачаться тибетською мовою.

Друга частина цього розділу в романі має назву «Шарі» 辖日 xiá rì, яку дослівно можна перекласти як «Управління сонцем». Так, дійсно один із найпоширеніших способів перекладу є саме транскрибування, але за системою транскрипції китайської мови самої Кірносової мав бути переклад «Сяжи».

“中国，在我们的语言中叫做“迦那”。意思是黑衣之邦。印度，叫做“迦格”。意思是白衣之邦。” «Китай нашою мовою називається «Г’янак». Це означає «країна чорного одягу». А Індія називається «Г’якар». Це означає «країна білого одягу». [2, с.18] Варто зазначити, що під «нашою мовою»

мається на увазі тибетська мова, при транскрибуванні якої на офіційну мову Китаю береться за основу лхаський діалект. Слова «迦那» jiā nà та «迦格» jiā gē не мають в китайській мові ніякого смислового значення, кожна морфема є «порожньою».

У частині п'ятій розділу II «Квіти в серці» (心房上的花) можна зустріти таку фразу “又从拉萨去了加尔各答。” «А потім вона поїхала з Лхаси у Калькутту». Калькутта (加尔各答 jiā'ěrgèdá) – це місто в Індії, але даний переклад є цікавий тим, що на початку ХХ ст. було надано офіційну назву Колката, що є співзвучно з тим, як місто звучить на місцевій мові. І, зважаючи на те, що роман «Коли курява спаде» був написаний в кінці ХІХ ст., перекладач залишив минулу назву міста [2, с. 45].

Шоста частина розділу II під назвою «Убивство» (杀) має таке речення “只说曾经和麦其土司有过姻亲关系的，就有大渡河上的三个土司，次冲山口以西以北的山间平坝上的两个土司。” «Наприклад, родинні стосунки із туси Мерці через шлюб мали аж троє туси з ріки Нгулчу і двоє туси з гірського плато, розташованого на захід та на північ від перевалу Цекчхон». Нгулча (大渡河 dàdùhé) – це «Срібна ріка», або Дадухе («Велика переправа») – приток ріки Мінцзян (岷江 mínjiāng) у провінції Сичуань (四川 sìchuan). Срібною рікою її називають тому, що на дні знаходяться великі срібні скарби минулого [2, с. 60]. Перевал Цекчхон 次冲 cì chōng за транскрипцією Кірносолової мав перекладатися як «Цичун».

У сьомій частині розділу II під назвою «Великий землетрус» (大地摇晃) зустрічається історична назва стародавньої місцевості, яка пронизана релігією. “雪域之地某教派也因失去扶持而衰落。” «Якась релігійна течія зі Сніжної землі через це втратила підтримку й занепала». Перекладач книги зазначає, що Сніжна земля – це назва Тибету. Таку назву було отримано через засніжені верхівки гір. Можна сказати, що це історична назва Тибету [2, с. 77].

Одинадцята частина розділу III має назву «Срібло» (银子). “从圣城拉萨。” «Зі святого міста Лхаси». Лхаса (拉萨 lāsà) – це колишня столиця Тибетського королівства, а **наразі** міський округ у Тибетському автономному районі КНР. З тибетської мови означає Земля Богів, а в китайській мові ієрогліф 萨 sà має переклад «божество» [2, с. 99].

Частина 25 розділу VI під назвою «Тусиня» (女土司) **містить фразу** “为了这个，他们到西边的拉萨去过，也到东边的峨眉山去过，却都无济于事。” «Заради цього вони їздили на захід – до Лхаси, і на схід – до гори Емей, однак ніщо не допомагало». Нас цікавить оронім гора Емей (峨眉山). Варто зазначити, що при транслітерації географічної назви потрібно також трансліювати і морфему категорії. В даному випадку – це слово 山. Тому правильний переклад буде гора Емейшань. Перекладач також підкреслив, що ця гора є однією із чотирьох священних гір китайських буддистів, на якій був побудований перший буддійський храм Китаю [2, с. 210].

Частина 28 розділу VII «Заручини» (开始了) також містить топонім, який має відсилку до релігії. Цікавим з точки зору перекладу є **те**, що залежно від того, в якому релігійному тексті він зустрічається, **цей топонім** має свій переклад. “对这个最接近天国的地方看上一眼” «Кидали погляд на це місце, таке близьке до Обителі блаженства». 天国 tiānguó у християнській вірі означає «рай», а у буддизмі – це Чиста Земля, Обитель блаженства, де знаходиться Безмежне світло [2, с. 241].

Іван Чирко – український перекладач творів з китайської мови – також переклав оповідання китайського письменника Гу Хуа «Подружня вірність» у 1989 році. Це оповідання має топоніми, які пронизані художньою стилістикою, що обрамлена унікальністю, **яку** надав перекладач. Перший уривок “横贯中国南部的五岭山脉的北麓，有座壁立千、岩飞绝顶的大石山，叫做天碑山。老天之碑，气衝霄漢。天碑山下有个七、八十户人家的村落，叫做爱鹅滩。” «На одному з північних відрогів хребта Уліншань, що

тягнеться зі сходу на захід через кілька районів Південного Китаю, височіє крутосхила гора Небесниця. Назвали її так, певно, тому, що її вершина стрімко зводиться в небо. Внизу, біля підніжжя Небесниці, притулилося невелике, дворів на вісімдесят, село Гусяча Обміль».

Перше з чим ми стикаємося – це те, що ми бачимо недостовірний переклад з погляду сучасності. Нагадаємо, що цей твір був перекладений у 1989 році. І. Чирко, перекладаючи оронім, використав спосіб транскрибування за системою Палладія. 五嶺山脈 хребет Уліншань, але wǔlǐng shānmài перекладається як «п'ять гірських хребтів», вони входять до **складу** Південно-китайських гір 南岭 nánlǐng [25, с. 850].

天碑山 tiān bēi shān І. Чирко переклав як «гора Небесниця», дуже цікавий погляд перекладача на даний оронім. Якщо **зробити** переклад окремих ієрогліфів: 天 tiān перекладається як «небо», 碑 bēi – «обеліск», 山 shān має переклад «гора». Тому ми можемо припустити, що ця географічна назва має дослівний переклад «гора Небесний обеліск», або транскрибувати назву за системою Кірносолової «гора Тяньбейшань». Але **в художньому перекладі** власних назв не існує **жодних** фіксованих правил перекладу, лише **намагання перекладача** зрозуміти та вмістити думки автора у перекладі.

Топонім 愛鵝灘 «село Гусяча Обміль» має буквальний переклад ієрогліфів, але з упущенням одного ієрогліфа. А саме 愛 ài кохання, 鵝 é гусак / гуска, 灘 tān мілина, обміль, І. Чирко опустив ієрогліф «кохання», але чому? У творі описується етимологія цього селища, і вказано, що воно було створено на річці Гусяче кохання (愛鵝河 àiéhé). Сюди прилітали птахи хлюпатись у воді. А потім ця річка змінила русло і обміліла, на цьому місці почали добувати гальку [17, с. 9].

Наступна фраза: “當地人俚稱為「節婦街」，為天碑山下一大奇觀，愛鵝灘畔香火淨界。” «Мешканці здавна називали цю місцину під горою «Алеєю чеснотливиць», неабияк пишалися нею, влаштовували тут молебн». **Назва** 節婦街 «Алея чеснотливиць» містить у собі 節婦 jiéfù «доброчесна

(цнотлива) жінка» та 街 jiē «вулиця». Ця алея складається з арок, які зводилися на честь жінок, які зберігали вірність до самої смерті [17, с. 10].

Проаналізувавши переклади з китайської мови на українську мову досвідчених перекладачів, можна зробити висновок, що через недосвідченість та обмеженість культурологічних знань неможливо зробити повноцінний переклад географічних назв.

Тепер робимо спроби власного художнього перекладу.

Лян Хун (梁鸿 liáng hóng) – сучасна китайська письменниця, яка написала цікавий твір «Ворожка у сучасному місті» (现代都市里的算命人) про стару професію у сучасному світі. У цьому оповіданні є декілька топонімів, що можуть зацікавити з лінгвістичної точки зору.

“1984 年下半年我去南阳，那时候贤生哥在新华公社街卖服装。” «У другій половині 1984 року я відправився до Наньяну. У цей же час мій брат Сянь Шен продавав одягу біля комуни на вулиці Сінхуа» [92].

南阳 nányáng (місто Наньян) – це топонім, який є офіційно перекладений на українську мову, тому що є значимим за масштабом поселення. А ось вуличка 新华公社街 є маловідомою вулицею. Навряд чи поза містом про неї знають багато людей, і при перекладі виникає питання, чи доречно використовувати калькування у цьому випадку? Зазвичай малі урбаноніми перекладаються прийомом транскрибування, навіть якщо топонім має морфеми, які дають змогу скористатися описовим способом. Хоча очевидно, що ця вулиця названа на честь агенції «Новий Китай» (新华 xīnhuá).

“我就在新华东路，老新华电影院对面，卖对联，自己写的。” На півдні вулиці Сінхуа, навпроти старого кінотеатру Сінхуа, я продавав сувої з каліграфією, що сам написав [92].

В даному випадку **необхідне** уточнення. Культура китайців пронизана зв'язком сторін світу, **приміром, якщо** на Заході для позначення дороги

використовуються слова «ліво», «право», то китайці використовують сторони світу.

“贤义的家在南阳卧龙岗不远处的一个村庄，也已经是城中村。”«Сяньї живе в історичному селищі, що оточена міським будівництвом Наньяну, недалеко від пагорба Сплячий дракон, живописного комплексу стародавніх будівель» [92].

Так як ідеться про художній переклад твору, перекладач може відступити від загальних правил транслітерації і використати описовий переклад власної назви: 卧龙 wòlóng сплячий дракон, 岗 wòlóng gǎng – гора, пагорб.

“咱们穰县有个大学毕业生，还是重点大学毕业的。” «У нас є випускник університету в окрузі Жан, університет, що входить в топ найкращих» [92].

穰县 ráng xiàn має два переклади: «округ Жан» та «округ Жансянь» – це історична назва і ця місцевість наразі знаходиться у провінції Хенань.

“只有进入传统和“苦难之城”，把人“引向悲伤家族长辈们的坟墓，引向神巫们和先知们”，才能够到达更加古老也更加悲伤的“喜悦之泉”。”«Тільки увійшовши в традицію та «місто Страждань», привівши людей до могил пращурів Будинку Сліз, віщунів та пророків, можна досягти більш старого, більш трагічного «джерела радості» [92].

До топоніму 苦难之城 «місто Страждань» був застосований описовий метод перекладу для надання йому певної емоційної забарвленості.

Цзюбадао 九八刀 – талановитий тайванський письменник, який пише під псевдонімом Giddens Ko. Для перекладу було обрано оповідання про неземне кохання «Побачення» (见面). Істинного читача твір не залишить байдужим.

“一个人很容易习惯某些事，例如我每周搭统联从台中上台北约会。” «Люди так легко звикають до чогось, ось наприклад, я щотижня їду автобусом на побачення з Тайчжуна до Тайбею» [93].

台中 táizhōng Тайчжун і台北 táiběi Тайбей – це великі міста, що розташовані на Тайвані та вже мають офіційний переклад.

“玻璃窗外倾盆大雨中，一个大男孩高高举起黄色的雨伞，站在星巴克咖啡厅前面的红砖道，笑得好灿烂。” «За вікном була сильна злива, хлопець високо підняв жовту парасольку, стоячи на дорозі Хунчжуань перед кав'ярнею «Старбакс», його посмішка була блискучою» [93].

红砖道 hóngzhuāndào має переклад «дорога Хунчжуань». Взагалі 红砖 має переклад «червона цеглина», тому можна застосувати описовий переклад і ця дорога буде перекладатися як «дорога Червоної цеглини». Обидва варіанти перекладу є правильними, і вибір залишається на розсуд перекладача. Також можна зробити спробу віднайти офіційну назву вулиці в іншому великому місті. Наприклад, вулиця Садова в Україні є дуже поширеною і зустрічається майже в кожному містечку або селищі. Тому за такою аналогією можна віднаходити офіційні переклади добре відомих урбанонімів.

“西门町街上大雨蒙蒙，一对对情侣无视纷落的雨花，共同撑著雨伞笑眯眯地在街上走来走去。” «На вулиці Сіменьдін йшла сильна злива, закохані пари ігнорували проливний дощ, такі щасливі під парасолькою тинялися по вулиці» [93].

西门町 xī mén dīng перекладається як «вулиця Сіменьдін». Вочевидь, у даному випадку була використана транслітерація як прийом перекладу, але ця назва є офіційною, тому що цей квартал є дуже відомим у Тайбеї.

Отже, топонімічна складова є аналітичною одиницею топонімів, яка допомагає проаналізувати складові географічної назви та може містити п'ять елементів у різній конфігурації: морфема розрізнення, морфема орієнтації, морфема опису, морфема категорії та морфема частини. Ці морфемі містять у собі національний, культурний, етнічний коди, які мають на меті поглибити знання про навколишній світ.

2.3. Труднощі перекладу топонімічної лексики китайської мови

Переклад являє собою особливий вид порівняльного дослідження мов, у процесі якого мови не тільки зіставляються, а й замінюють одна одну. До перекладу пред'являються різні вимоги: відтворення особливостей стилю і форми повідомлення, передачі способу вираження, відповідності національно-культурного аспекту перекладу оригіналу. На шляху досягнення усіх цілей перекладу топонімічного пласту лексики, перекладач може зіштовхнутися із такими труднощами:

1) Граматичні труднощі перекладу обумовлюються тим, що граматичні явища різних мов відмінні. У китайській мові всі ієрогліфи пишуться на однаковій відстані один від одного, тому визначити граматичні функції кожної морфеми, що записується одним ієрогліфом, є завданням не з легких. Наприклад, 发展中国家 має переклад «країни, що розвиваються», але перекладач з китайської мови, побачивши поширене слово 中国, може перекласти «Китай, що розвивається». Важливо зазначити, що в китайській мові через обмежену кількість морфем поширена омонімія. В результаті спрощення писемності з'явилися омоніми – різні морфеми з однаковим графічним зображенням. Як приклад можна привести ієрогліф 隻 zhī – класифікатор для суден, човнів, який в результаті спрощення отримав вигляд, однаковий з ієрогліфом 只 zhǐ «тільки». У підсумку, речення 许多船只通过苏伊士运河 «Багато суден проходять по Суецькому каналу» може бути перекладено як «Багато суден проходять тільки по Суецькому каналу». Також існує проблема поділу ієрогліфічного тексту на лексичні і граматичні одиниці. Наприклад, словосполучення 为什么人 може бути перекладено двома способами в залежності від членування морфем: 1) 为什么 _ 人 – Чому людина ... 2) 为 _ 什么人 – для кого, для яких людей [73].

2) Діалекти. Поняття «китайська мова» охоплює кілька основних офіційно використовуваних діалектних стандартів спілкування. Це 普通话 путунхуа (північний, або пекінський, західне найменування Mandarin; назва,

що збереглася поза межами КНР – 国语 гоюй; також 华语 хуаюй в Сінгапурі і країнах Південно-Східної Азії), який є офіційним в континентальному Китаї і на Тайвані, 粤语 гуандунський (кантонський) діалект, на якому ведуть спілкування не тільки жителі південних провінцій «великого» Китаю, але і, перш за все, Гонконгу, і 闽语 фуцзяньський діалект, поширений на Тайвані і провінції Фуцзянь.

Діалектні групи, в свою чергу, містять безліч різних діалектів. Це пояснюється тим, що в давнину на території Китаю розташовувалося багато ворожих, ізольованих одна від одної держав. Відмінності між діалектами можуть бути дуже значними і при перекладі викликають великі труднощі.

3) Відсутність єдиної системи транскрибування. В 1958 р. в Китаї був затверджений китайський фонетичний алфавіт на латинській основі (КФА) – pinyin, завдяки якому було вирішено проблему уніфікації транскрипції для мов, які користуються латиницею. Саме прийняття такого документу стало сприяти латинізації китайських слів. Але 16 країн, які пишуть на кирилиці, не мають уніфікації, тому китаїсти, починаючи з ХХ ст., мали собі за мету розробити свою систему транслітерації китайської мови. Найвідомішою такою системою є російська система транскрипції Палладія. Українськими китаїстами також було розроблено свою систему, що має назву Система Кірносолової–Цісар, яка є більш досконалою, ніж російська система, яка була перекладена на українську мову [23, с. 41].

4) Ієрогліфічна писемність. Китайська писемність – це складна, багатополярної система знаків (ієрогліфів), яка бере свій початок в ХVIII-XVII ст. до н. е. і продовжує свій розвиток донині. Головним чином, відмінність ієрогліфів від буквенних знаків визначається тим, що кожен ієрогліфічний знак несе певне лексичне значення. Знаки китайської писемності, відомі як китайські ієрогліфи, мають традиційну та спрощену форму, що, в свою чергу, є офіційно вживана в КНР. Також було офіційно затверджено піньїнь для позначення звуків китайської мови. За його допомогою перекладач з китайської мови, який не є носієм мови, має

можливість перекласти географічну назву, яка є відсутньою у словниках, наприклад, за допомогою прийому транскрибування, але в той же час, якщо перекладач знає кожний ієрогліф окремо, він має змогу застосувати калькування [66, с.41].

5) Незнання **піньїня**. Піньїнь (кит. 拼音 pīnyīn) — це система передачі звучання китайських слів латинськими буквами і знаками тонів. Варто зазначити, що в Китаї існує ієрогліфічна писемність, яка саме представлена ієрогліфами та фонетичний алфавіт – піньїнь, за допомогою якого є можливість читати та вивчати ієрогліфи іноземцям. Для того, щоб перекласти топонім, наприклад, за допомогою прийому транскрибування, перекладач повинен знати піньїнь. Тому незнання цього алфавіту унеможливорює переклад географічних назв [85].

6) Незнання або недостатнє вивчення історичного, культурного контексту. Китайські топоніми – продукт різних історичних епох. Багато давніх топонімів часто навантажені багатьма відбитками історичної епохи. Досліджуючи етимологію назви місця, можна дізнатися про вік династії, уряд, який надав таку назву та імператора, який правив на чи іншій території. Тобто розшифрувати певне історичне походження географічного об'єкта. Наприклад, стародавнє місто 苏州 Сучжоу має більше десятка інших назв: в період Весни та осені – столиця Гу Ву, відома як Ву Чжун або Ву Ду. Держава Ву була створена протягом періоду **Воюючих** царств, і називалася місто Ву Мен. В часи династії Цінь мало назву Ву Хуей. Після династії Суй **місто було перейменовано на** Сучжоу за назвою гори Сушань [90].

7) Відсутність топоніму в словниках. Найпоширеніший спосіб перекладу будь-якого слова, терміну, поняття є звернення перекладача до тематичного словника. Існує безліч словників, які допоможуть перекласти найпоширеніші географічні назви, але мікротопоніми селищ, поселень, як правило, в таких словниках відсутні. Найвідоміший словник географічних назв Китаю, який існує на українській мові є «Географія Китаю», авторами якого є А. В. Пасько та С. А. Колодко, виданий у 2002 році. У цьому

посібнику розглядаються основні складові фізичної географії Китаю (загальна характеристика, мінеральні і водні ресурси, клімат, ґрунти, фауна і флора) і його природних районів. Текст доповнюють допоміжні матеріали (таблиці, українсько-китайські словники географічних назв і термінів, тлумачний словник спеціальних термінів) [40, с. 129-130].

8) Пошук потрібного прийому перекладу. Як було зазначено вище, існує декілька прийомів перекладу топонімів – транскрибування, калькування та описовий переклад. Одне із основних завдань при перекладі – це вибір найбільш влучного прийому перекладу географічних назв китайською мовою, бо використання помилкового прийому перекладу призводить до спотворення того чи іншого топоніму.

9) Зміна традиційної на спрощену систему ієрогліфічної писемності. Спрощені ієрогліфи – різновид спрощеної китайської писемності, що використовується в Китайській Народній Республіці. Розроблені на основі скорописних варіантів ієрогліфів. У рамках реформи було змінено написання 2235 ієрогліфів, що мають найбільш складне накреслення [67, с. 377]. Китаїсти зазвичай вивчають саме спрощену систему ієрогліфів, адже спрощені ієрогліфи є офіційними в КНР. Але Тайвань, Макао, Гонконг продовжують використовувати традиційні ієрогліфи, що створює перепону для адекватного перекладу топонімів Китаю.

Перелічені труднощі, які можуть виникнути при перекладі, є об'єктивними з огляду на те, що перекладач частково їх може попередити за допомогою підвищення рівня освіченості та навичок перекладацької діяльності.

Висновки до Розділу II

Переклад – це **майстерність, якою** повинен оволодіти кожний професійний **перекладач**. На даний час для того, щоб бути висококваліфікованим перекладачем, замало знати лише мову, також потрібно формувати та покращувати певні навички перекладача. Вершиною

професійної діяльності перекладача є адекватний еквівалентний переклад. Однією з перепон, з якою може зіштовхнутись перекладач на шляху досягнення гарного перекладу, є перепона у вигляді збереження національного колориту країни, з мови якої здійснюється переклад.

У процесі перекладу зустрічаються дві різні культури та способи життя, національні особливості націй, різні літератури та епохи, різні рівні розвитку країн та традиції. Тому, умовою правильного донесення до читача своєрідності та унікальності іншого народу є володіння знаннями про відтворювану дійсність.

Різні культурні особливості країн роблять свій вплив на переклад. Вважається, що переклад ніколи не буде правильним, якщо перекладач не знає особливості культури і традиції того народу, на знання якої він претендує. Збереження національної своєрідності першотвору, що передбачає функціонально точне відтворення цілого в єдності елементів, завдання надзвичайно складне в плані як практичного її вирішення, так і теоретичного аналізу.

Якщо узагальнити, топонім являє собою синтез етнічної, культурної та національної специфіки. Перекладаючи географічну назву, перекладач в першу чергу, якщо має можливість, звертається до словника, який містить переклади слів з однієї мови на іншу. При відсутності перекладу слова перекладач повинен звернутися до відповідних прийомів перекладу. В цьому випадку, перекладаючи власну географічну назву, перекладач може застосувати один з трьох прийомів: транскрипція, калькування або описовий переклад.

Транскрипція полягає у відтворенні назви географічного об'єкту за допомогою графічних засобів мови перекладу з найбільшим фонетичним наближенням до фонетичного звучання мови оригіналу. Вірним помічником такого прийому перекладу є система практичної транскрипції.

Калькування як прийом перекладу дає переклад із збереженням значення кожної структурної одиниці мови оригіналу. Даний прийом може

бути використаний лише тоді, коли повністю зрозуміла внутрішня форма слова.

Описовий переклад як прийом перекладу має широке застосування у художньому **перекладі** та полягає у розширенні певного поняття, в нашому випадку топоніма, яке дає краще зрозуміти етимологію та семантику слова, що перекладається.

Для того, щоб опанувати та вдосконалити навички перекладу, перекладач повинен вивчати теорію перекладу, **перебирати** досвід **фахових** перекладачів та постійно практикуватися у цій сфері.

В роботі було проаналізовано **зразки професійних перекладів** досвідчених перекладачів з китайської мови на українську мову Івана Чирко та Надії Кірносолової. Основу даного дослідження складали переклади творів художнього стилю.

Перекладаючи твори Лу Сіня «Щоденник божевільного» та «Високоповажний філософ Гао», Іван Чирко використовував прийоми калькування та транскрибування. Але варто зазначити, що транскрибування було **здійснено з використанням системи** Палладія, яка орієнтована на російську мову, **а** в перекладі оповідання ««Подружня вірність» Гу Хуа перекладач **частіше використовував** описовий прийом перекладу, який надавав **більшій** художності та творчої унікальності перекладу.

Надія Кірносолова, перекладаючи роман Алая «Коли курява спаде», не лише застосовувала описовий прийом перекладу як основний, але й зверталася до тибетської мови, з якої були транскрибовані географічні назви. **Також** на переклад **впливала релігійна етимологія** назв географічних об'єктів.

Застосовуючи теорію перекладу та практичний досвід професійних перекладачів, було перекладено також декілька підтипів топонімів.

За результатами авторського перекладу, описовий переклад є найскладнішим із прийомів перекладу. Якщо, наприклад, для транскрибування географічної назви потрібно знати пін'їнь та мати доступ до системи транскрибування з китайської мови на українську мову, то для

описового прийому потрібно застосування знання про національну специфіку назви.

Тому було **узагальнено** труднощі, з якими може зіштовхнутись перекладач у професійній діяльності, основними з яких є граматичні труднощі, різноманіття діалектів, зміна ієрогліфічної писемності з традиційної на спрощену, відсутність єдиної системи транскрибування тощо.

ВИСНОВКИ

Топонімічна система являє собою сукупність географічних назв певного етносу, які можуть бути об'єднані в окремий клас лексики, що позначає природні та штучно створені об'єкти навколишнього світу. Кожна топонімічна система містить у собі ієрархічно організовану історичну сукупність топонімів народу, що проживав на території, топоніми якої є об'єктом дослідження лінгвістів, істориків тощо. Топонім являє собою власну назву певної місцевості, що позначає природний або штучний об'єкт на Землі.

Предметом класифікації топонімічного пласту лексики є слово, а саме географічна назва. Вона є відображенням мовної свідомості в оточуючій реальності, національно-історичним та етнокультурним кодом нації. Але існує проблема такого виду класифікації. За роки дослідження топонімів багато лінгвістів, аналізуючи назви та походження таких назв, мали змогу створити свій розподіл топонімів за класами. Але вони є недосконалими, тому що кожен науковець, спираючись на різні чинники – історичні, культурні, територіальні, створював власну систему топонімів, тоді як вони не є одним цілим, і лише в сукупності можуть відтворити топонімічний пласт лексики певного етносу. Принципи побудови топонімічної системи полягають у співвідносності і взаємодії різних елементів системи, диференціації елементів системи, цілісності системи та **екстралінгвістичній** обґрунтованості елементів системи топонімічних назв.

Серед особливостей топонімів як лексичних одиниць варто зазначити функціональність топонімів, яка має прояв у номінативності кожного названого географічного об'єкту, а також їх описовий характер, що має першорядне значення для надання номінації об'єктові. Така назва може містити інформацію про матеріальну і духовну культуру, відобразити релігійний світогляд і вірування, звичаї, обряди та інші аспекти життя спільноти.

Коли йдеться про іноземну географічну назву, перекладач, досліджуючи лексичний пласт мовної картини певного етносу, має на меті переклад не тільки форми топоніму, з яким стикається, а й смислової структури. На жаль, неможливо перекласти кожен лексичну одиницю і тим самим внести її у словники певної лексичної сфери. Як правило, малі географічні об'єкти не мають широкого застосування в перекладацькому досвіді, тому перекладач з певної мови повинен самостійно обирати прийоми їх перекладу. Для цього замало знати лексичний фон мови, потрібно бути обізнаним також і в національних, історичних та культурних особливостях народу.

Загалом, можна застосувати такі види перекладу топонімів: транскрибування, калькування та описовий переклад. Транскрибування – це прийом, який застосовується для перекладу слова і досягається результатом близької фонетичної форми із мовою оригіналу. Калькування – це спосіб, що полягає у передачі топоніму з мови оригіналу за допомогою заміни його морфем прямими відповідниками в мові перекладу. Описовий переклад – це прийом, який досягається розгорнутим описом в мові перекладу топоніму мови оригіналу. Як правило, він застосовується у перекладі художніх текстів.

Водночас, кожний із прийомів перекладу може створювати перекладачеві труднощі лексичного чи граматичного характеру. Ці труднощі можуть залежати як від професійної підготовки перекладача та здобутих ним навичок перекладу, так і від незалежних від перекладача обставин. Граматичні труднощі при перекладі географічних назв можуть бути спричинені тим, що певна морфема у складі топоніму може мати декілька значень. Так як ієрогліфи пишуться на однаковій відстані між собою, існує велика перешкода визначення граматичної приналежності кожного слова або труднощі пов'язані із омонімічністю ієрогліфів, коли один ієрогліф має декілька значень.

Велика кількість діалектів у китайській мові також може створювати певні труднощі при перекладі назв географічних об'єктів. Китайська мова

має 7 діалектних груп, які мають свої відмінності у фонетиці, лексиці та граматиці.

Словники є універсальними засобами інформації та особистим помічником кожного перекладача. Але трапляється так, що у словниках, як тематичних, так і загальних може бути відсутній переклад. Це нерідко трапляється із топонімами місцевого значення. У такому випадку, перекладач може звернутися до системи транскрибування. Система транскрипції китайської мови на українську була розроблена українськими китаїстами Надією Кірносовою та Наталією Цісар.

Від здобутих навичок перекладу залежить наскільки успішно перекладач може підібрати потрібний прийом перекладу, який більш точно відтворить топонімічну назву мови оригіналу на мові перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева Р. А. Гидронимия Русского Северо-Запада как источник культурно-исторической информации. М.: URSS, 2004. 256 с.
2. Алай. Коли курява спаде: роман / Алай; пер. з кит. Н. А. Кірносолової; худож.-оформлювач Я. К. Казаченко. – Харків: Фоліо, 2016. – 443 с.
3. Афанасьев О. Е. Картография и топонимика: методология регионального похода к изучению. Псковский регионологический журнал, 2007. – 99 – 110 с.
4. Багомедов М. Р. Структура и семантика топонимических единиц даргинского языка / М. Р. Багомедов. – Махачкала, 2001. – 21 с.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
6. Басик С. Н. Общая топонимика: учебное пособие для студентов географического факультета. – Минск: БГУ, 2006. – 200 с.
7. Беленов Н. В. Принципы и методы топонимических исследований. Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2019. Том 12. Выпуск 4. – С. 224-228.
8. Беленов Н. В. Топонимия Волжской Булгарии в этноисторическом контексте. Самара: Порто-принт, 2016. – 286 с.
9. Беленькая В. Д. Топонимы в составе лексической системы языка. – Изд-во Моск. ун., 1969. – 166 с.
10. Березович Е. Л. Семантические микросистемы топонимов как факт номинации // Номинация в ономастике: Сб. статей / Под ред М. Э. Рут. – Свердловск: Изд-во УГУ, 1991. – С. 75–90.
11. Вайнрайх У. Языковые контакты. – Киев: Вища школа, 1979. – 263 с.
12. Васильева А. А. Семантическая классификация ойконимии провинции Хунань КНР Научно-методический и теоретический журнал "Социосфера", 2017. – С. 57 – 62.
13. Велединская С. Б. Курс общей теории перевода: учебное пособие. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. – 230 с.

14. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. – М.: Русский язык, 1980. – 320 с.
15. Глинских Г. В. О принципах и методах исследования субстратной топонимии // Методы топонимических исследований. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1983. – С. 3 – 22.
16. Горбаневский М. В. В мире имен и названий. – Изд-во "Знание", 1987. – 206 с.
17. Гу Хуа. Подружня вірність / Пер. з кит. І. Чирко // Всесвіт, 1989, № 10, с.12-55.
18. Жучкевич В. А. Общая топонимика: учебное пособие для вузов. – 3-е изд., перераб. – Минск: Вышэйшая школа, 1980. – 288 с.
19. Ильина А. Ю. Топонимия канадской провинции остров Принца Эдуарда как фрагмент топонимической картины мира канадцев // Вестник РУДН. Серия «Русский и иностранные языки и методика их преподавания». – 2011. – № 2. – С. 96 – 103.
20. Карабулатова И. С. Топонимический код в сознании современного носителя русского языка. - II Международный конгресс исследователей русского языка "Русский язык: исторические судьбы и современность", Сборник тезисов. – М., 2004. – 117 с.
21. Карпенко О. Ю. Місце топонімічних назв у лексичному складі мови. – [Электр. ресурс]. – Режим доступу: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Misce_toponimichnix.pdf
22. Карпенко Ю. А. Лингвистика – география – история (проблема топонимического этимологизирования) / Ю. А. Карпенко // Совет. славяноведение. – 1970. – № 4. – С. 64–70.
23. Кірносова Н. А. Засади транскрибування китайської лексики українською мовою // Сходознавство. – Київ, 2009. – Вип. 45– 46. – С. 38–57.
24. Ковлакас Е. Ф. Проблема реконструкции топонимической картины мира // В мире научных открытий. – Вып. 11 – К.: «Научно-инновационный центр», 2011. – С. 1630 – 1641.

25. Колодко С. А. Китайсько-український словник: 80000 слів. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2004. – 1176 с.
26. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для ин-тов и фак-тов иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
27. Кондратьева Т. С., Яковлева Л. А. Лексико-семантическая вербализация концепта «пространство» (на материале топонимии южно-якутского региона) // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 11-5. – С. 991-993.
28. Корнева В. В., Меняйлова Д. Б. Основные направления изучения топонимов // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2012. – №2. – С. 21–26.
29. Кравченко А. И. Культурология: Словарь 2-е изд. – М. : Академический проект, 2001. – 677 с.
30. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры. 2004.– 560 с.
31. Куклин А. Н. Методология реконструкции палеотопонимов // Ономастика Поволжья: материалы XV Международной научной конференции (13-16 сентября 2016 г.). Арзамас – Саров: Интерконтакт, 2016. С. 270-274.
32. Лу Сінь. Вибрані твори. Пер. з кит. І. Чирко. К., Держлітвидав УРСР, 1961. – 310 с.
33. Маракуев А. М. Краткий очерк топонимики как географической дисциплины / А. М. Маракуев // Учен. записки Казах. ун-та: Сер. «Геология и география». – Алма-Ата, 1954. – Т. 18, Вып. 2. – С. 29–72.
34. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитарных вузов и учащихся лицеев. - 2-е изд., испр. – М. : Аспект-Пресс, 2000. – 206 с.

35. Мурзабаева Э. Г. К вопросу о термине топоним. – [Электр. ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2013/Philologia/3_134351.doc.htm
36. Мурзаев Э. М. География в названиях. – М.: Наука, 1982. – 176 с.
37. Мурзаев Э. М. Топонимика и география / Э. М. Мурзаев. – М. : Наука, 1995. – 304 с.
38. Никонов В. А. Введение в топонимику. – М.: Наука, 1965. – 180 с.
39. Павиленис Р. И. Проблема смысла: Современный логико-функциональный анализ языка. – М. : Наука, 1983. – 509 с.
40. Пасько А. В.. Географія Китаю [Текст]: навч. посіб. Словники / А. В. Пасько, С. А. Колодко; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Київ: Видав.-полігр. центр "Київський університет", 2002. – 132 с.
41. Пежинська О. М. Аспекти методології ономастичних досліджень. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації Том 30 (69) № 2 Ч. 1 2019. – с. 161 – 165.
42. Подольская Н. В. Какую информацию несет топоним. — В кн.: Принципы топонимики. Под ред. Никонова В. А. и Трубочева О. Н. М., 1964.
43. Попов А. И. Географические названия (введение в топонимику) / А. И. Попов. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 182.
44. Постовалова В. Н. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 8-69.
45. Рылюк Г. Я. Истоки географических названий Беларуси с основами общей топонимики : учеб. книга – пособие для преп. и студ. геогр. спец. / Г. Я. Рылюк. – Минск: Веды, 1999. – 247 с.
46. Серебренников Б. А. Проблема взаимоотношения общей методологии, лингвистической науки и частных методов лингвистического исследования // Общее языкознание: Методы лингвистических исследований / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – М.: Наука, 1973. – С. 257–313.

47. Система Кірносової – Цісар. – [Электр. ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Система_Кірносової—Цісар
48. Соколова А. В. Имена, образованные путем звукоподражания, как социолингвистическое явление // Человек : иллюстрированный научно-популярный журнал. – Вып. 3. – М. : Наука, 2015. – С. 143–148.
49. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. - Изд. 2-е, испр. - Москва: URSS, 2007. – 366 с.
50. Суперанская А. В. Типы и структура географических названий // Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. – М.: Наука, 1964. – С. 59–118.
51. Суперанская А. В. Что такое топонимика? – М. : Наука, 1984. – 182 с.
52. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М. : Наука, 1973. – 367 с.
53. Суперанская А. В. Ономастическая номинация / А. В. Суперанская, В. Е. Сталтмане // Теория и методика ономастических исследований : коллектив. монография. – М., 1986. – С. 15–25.
54. Толстой Н. И. Избранные труды. Т. I: Славянская лексикология и семасиология. М.: "Языки русской культуры", 1997. – 522 с.
55. Томахин Г. Д. Теоретические основы лингвострановедения. М.: 1984.
56. Топоров В. Н., Трубочёв О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 379 с.
57. Туова Т. Г. Особенности топонимического исследования северо-западного Кавказа. Вестник Адыгейского государственного университета. Из-во: Гос. образ. уч. высшего проф. образования «Адыгейский государственный университет». 2006. – с. 238 – 239.
58. Фаткуллина Ф. Г. Топонимическая лексика как отражение национальной языковой картины мира / Материалы II Международной научной конференции "Социальное развитие и общественные науки" /

European Social Science Journal (Европейский журнал социальных наук). 2014. № 3. Том 1. С.212-225.

59. Фаткуллина Ф. Г. Топонимы как компонент языковой картины мира // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.– [Электр. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18126>

60. Фесенко Т. А. Реальный мир и ментальная реальность: парадигмы взаимоотношений. – Тамбов : изд-во ТГУ, 1999. – 247 с.

61. Хамаева Е. А. Антропонимы в ономастической системе мифологического типа : диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук / Е. А. Хамаева. Иркутск, 2012. 200 с.

62. Ханмагомедов Х. Л. Географический фактор в топонимии / Х. Л. Ханмагомедов // Вестн. Прикарпат. ун-та. Сер. филология. – 2011. – № 29–31. – С. 31–35.

63. Хромов А. Л. Очерки топонимии и микротопонимии Таджикистана / А. Л. Хромов. – Душанбе : Ирфон, 1975. – Вып. 1. – 86 с.

64. Хуанхуа. – [Электр. ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хуанхуа>.

65. Цветкова Е. В. К вопросу о структурно-словообразовательной характеристике топонимов // Весник КГУ им. Н. А. Некрасова. – 2012. – №4. – С.106 – 109.

66. Чайлахов И. В., Рудометова А. Ю. Этапы становления и стандартизации китайской письменности [Текст] // Современная филология: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Казань, март 2018 г.). — Казань: Молодой ученый, 2018. — С. 41-46.

67. Чжоу Югуан. Модернизация китайского языка и письменности // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1989. — Вып. XXII. Языкознание в Китае. — С. 376-398.

68. Чжуншань. – [Электр. ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Чжуншань>.

69. Чернопиский М. Топонімічна фольклорна проза: специфіка і проблеми дослідження. – Вісник Львів. УН-ТУ. Серія філологічна. – 1999. – Вип. 27. – С. 7–13.
70. Шилов А. Л. Топонимические модели и этимологизация субстратных топонимов Русского Севера // Вопросы языкознания. 2003. № 4. С. 29-42.
71. Шмарова Ж. В. К вопросу о происхождении китайских географических названий // Гуманитарный вектор. Серия: Филология, востоковедение. 2013. №4 (36) – С. 128–132.
72. Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира: Материалы к словарю. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 224 с.
73. Щичко В. Ф. Китайский язык. Теория и практика перевода = 汉语翻译理论与实践: учебное пособие / В. Ф. Щичко. – 2-е изд. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 223 с.
74. Эйдлин Л. О сюжетной прозе Лу Синя // Лу Синь. Повести. Рассказы. М., 1971. С. 5.
75. Эфендиев Ф. С. Топонимика как один из факторов этнической памяти / Ф. С. Эфендиев // Топонимика и ономастика Кавказа : тез. первой общекавказ. конф., 16–18 апр. 1997 г. / Пятигорск. гос. лингв. ун-т. – Пятигорск, 1997. – С. 122–124.
76. Языкова А. А. Функционально-семантическая характеристика китайских топонимов // Журнал Вестник Бурятского государственного университета. Язык. Литература. Культура. – 2018. – №1. – С. 31-36.
77. Chu Yaping, 1992, Lun shuci diming he weidiming [Nazwy liczebnikowe i mikrotoponimy], „Di-ming zhishi”, t. 4, 5–6.
78. Hirschman L. and Chinchor N. Muc-7 named entity task definition., in Proceedings of the 7th Message Understanding Conference (MUC-7), Fairfax, Virginia, 1997. – 21 p.

79. Kałużyńska Irena. Mikrotoponimia chińska. Chińskie nazwy miejsc widokowych // Uniwersytet Warszawski – Wydział Orientalistyczny – Zakład Sinologii. 2014. – C. 1–10.
80. Liu Shuxin, Chinese Descriptive Lexicology, The Commercial Press, 2005. – 101 p.
81. Meillet P. J. A. Les dialectes indo-européens. P.: Honore Champion, 1908. 162 p.
82. R.C. Niu. Naming countermeasures of administrative division in sight of chinese naming view. Chinese Academy of Surveying and Mapping, Beijing. Commission VII, WG VII/6. – p. 135 – 137.
83. Stepanova D.R., Bozhko E.M. Peculiarities of Rendering Names of Toponymic Units // Ural Federal University named after the first President of Russia B.N.Yeltsin Yekaterinburg, 2018. – p. 122 – 126.
84. Stewart G.R. Names on the Globe. – Oxford University Press, 1975. 411 p.
85. Terminiello Aldo. Simplified Characters and Traditional Characters: Differences, History and Use: <https://www.saporedicina.com/english/simplified-traditional-characters/>
86. Wen Lian. Location, time and direction, Shanghai Education Press, 1957. – 14 p.
87. Wu Zhirong, Discussion on Toponym Wording, Cartography, vol. 2006, pp. 42-43, 2006.
88. Xing Fuyi, Li Xiangnong and Chu Zexiang, Time, Orientation and Place, Introduction to Grammar Study, Ma Qingzhu et al. Ed. The Commercial Press, 1999, pp. 472-483.
89. Zhu Dexi, Lecture Notes on Grammar Beijing, The Commercial Press, 1982. – 62 p.
90. 中国地名的文化性及其翻译. 编辑: 语际翻译 . – 2010-1-12. – [电子资源]. – 存取方式: http://fanyixueyuan.scientrans.com/dimingfanyi/fanyixueyuan_10993.html

91. 邵明武. 中国地名来历类说/ 邵明武 // 文档库. - 2007. - [电子资源]. - 存取方式: <http://m.wendangku.net/doc/127f57360912a21614792926.html>.

92. 梁鸿. 现代都市里的算命人 - [电子资源]. - 存取方式: <https://chuansongme.com/n/707593947436>

93. 九八刀. 见面 - [电子资源]. - 存取方式: <http://www.mogox.com/article/short/8674/>

АНОТАЦІЯ

简评

文章标题：汉译中作为中国世界观一部分的地名翻译的特征。

作者：Valeriia Bezruk，基辅国立语言大学六年级学生，东方研究系，MPkit52-18 组。

参考资料：Volodymyr Belia，副教授，博士研究生。

本文的目的是研究地名复制的特征，这些特征是汉乌克兰翻译中世界图画中不可或缺的一部分。

这项研究的目的是将地名作为汉语-乌克兰翻译中的世界国家图景的民族文化成分。

本研究的主题是汉乌克兰翻译的翻译语言符号特征，地名复制的难点和技巧。

通过以下任务实现了研究目的：

1) 探索地名作为世界民族图景的民族文化组成部分，地名的功能及其作为词汇单位的语义特征；

2) 对汉乌克兰翻译中的地名进行语义，形态和词源分析，以建立地名和词源的独特特征；

3) 建立翻译的语言符号特征，并将民族文化地名的翻译分析作为世界中国图片的组成部分；

4) 确定地名的翻译方法及其在汉乌克兰翻译中的复制特征，以描述将中文专有名称翻译成乌克兰语的复杂性。

世界的语言图景是一种语言中世界的不同语言图景的集合。

每种语言构成其世界语言的画面，它代表着集体意识的主题，保存，代代相传地传播了关于世界的社会概念，并确保该语言使用者的语言思维的连续性。

地名是地理空间的标志和代码，它捕获了景观的各个属性，是对最有价值的内容的一种表达，揭示了符号的属性。

围绕人类的每个物体都有一个名字。地理名称使用术语“地名”。

地名是特定地理特征的专有名称，其外观是由于其存在的必要性，并且在使用中是一个稳定的单位，因为多年来通常保持不变。通过从原始语言到翻译语言的正确翻译，它们成为语言和文化信息的独特宝库。地名的主要功能是主格，这是通过名称和对象的直接连接来实现的。只要地名具有词源含义，地名还执行指示该对象的特定位置的地标功能和相关的描述性功能。

翻译是每位专业翻译人员必须掌握的一项技能。当前，要成为一名高素质的翻译员，仅了解该语言是不够的，您还需要发展和提高翻译员的某些技能。足够的对等翻译是专业翻译的顶峰。口译员为了获得良好的翻译可能会遇到的障碍之一，就是保留翻译来源国的民族色彩。

转录是通过翻译语言的图形方式复制地理对象的名称，最大程度地接近原始语言的语音。此类翻译的忠实助手是实用的转录系统。

作为翻译的计算意味着翻译保留了原始语言的每个结构单元的价值。仅当完全理解单词的内部形式时才能使用此技术。描述性翻译是一种翻译方法，广泛用于艺术翻译中，是对特定术语的扩展，在我们的案例中是一个地名，可以更好地理解所翻译单词的词源和语义。

同时，每种翻译方法都会给译者带来词汇或语法特征上的困难。这些困难可能取决于翻译人员的专业培训及其翻译技能，也取决于翻译人员所处的环境。地名翻译的语法困难可能是由于某个地名词素可能具有多种含义这一事实。因为字符以相同的距离隔开，所以在确定每个单词的语法同一性时遇到很大的障碍，或者当一个字符具有多种含义时，很难确定字符的同质性。

中文中的方言数量众多，也可能在翻译地理特征名称时造成一些困难。

词典是一种多功能的信息工具，是每个翻译人员的私人助手。但是碰巧主题词典和普通词典都可能缺少翻译。在这种情况下，翻译器可以应用于转录系统。

取决于所获得的翻译技巧，翻译人员如何成功地找到正确的翻译技术，以更准确地再现在翻译语言中再现原始语言的地名名称。